

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА
СУВ ХЎЖАЛИК ВАЗИРЛИГИ**

АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

ИҚТИСОДИЁТ ВА БОШҚАРУВ ФАКУЛТЕТИ

**Қишлоқ хўжалик иқтисодиёти ва бошқарув
кафедраси**

« Т А С Д И Қ Л А Й М А Н » факултет декани _____ доцент. Х.Х.КАМОЛОВ « ____ » _____ 2014 йил		« Химояга рухсат этаман » кафедра мудири _____ доцент. О. ШЕРМАТОВ. « ____ » _____ 2014 йил
--	--	--

Иқтисодиёт таълим йўналишининг битирувчиси

УСМАНОВ ОТАБЕК ТЎЛҚИНОВИЧНИ

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

Мавзу: Фарғона вилояти Бешариқ туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришни иқтисодий самарадорликка таъсири.

БМИ раҳбари _____ кат. ўқт *Усманов М.*
Бажарувчи: _____ *Усманов О.Т.*

Андижон - 2014 йил

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ
АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ИНСТИТУТИ
ИҚТИСОДИЁТ ВА БОШҚАРУВ ФАКУЛТЕТИ
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИҚТИСОДИЁТИ ВА БОШҚАРУВ
КАФЕДРАСИ

“Т А С Д И Қ Л А Й М А Н”

Қишлоқ хўжалик иқтисодиёти ва бошқарув
кафедрасининг мудири

Доц. О.Шерматов _____
« ____ » _____ 2013 й.

**Иқтисодиёт таълим йўналишининг битирувчиси
Усманов Отабек Тўлқиновичга битирув малакавий ишини бажариш учун**

ТОПШИРИҚ

- 1.Битирув малакавий ишининг мавзуси:** институт ректорининг «26 июн» 2013 йилдаги №159 - Ст сонли буйруғи билан тасдиқланган.
- 2. БМИнинг мавзуси:** Фарғона вилояти Бешариқ туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехикасини такоминлаштиришни иқтисодий самарадорликка таъсири.
- 3. Битирув малакавий ишни тугатиш вақти** «30 » май 2014 йил.
- 4. Битирув малакавий ишнинг асосий бўлимлари.** БМИ кириш, уч бобдан иборат асосий қисм, хулоса ва таклифлар ҳамда фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.
- 5. Битирув малакавий ишни бажариш учун керакли маълумотлар.** Ўзбекистон Республикасининг қишлоқда иқтисодий ислохотларни ўтказишга оид бўлган қонунлари, Президент фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, мавзуга оид адабиётлар, ҳамда Фарғона вилояти Бешариқ туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигини ишлаб чиқариш кўрсаткичлари, 2011-2013 йиллар учун бизнес режалари, йиллик ҳисоботлари ва мавзуга оид бўлган бошқа маълумотлари.
- 6. Битирув малакавий ишда фойдаланиладиган жадваллар.** Битирув малакавий ишида мавзунинг моҳиятини ёритишга ёрдам берадиган 10 та жадвалларни тузилиши кўзда тутилган бўлиб, улардан 4 таси бевосита ҳимоя жараёнида фойдаланилади.

Битирув малакавий ишнинг асосий саволлари	БМИни раҳбари	Бажариш муддати	Имзо
<i>Кириш</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>30.11.2013й</i>	
<i>1 боб. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ривожлантириш ва такоминлаштиришнинг илмий-услубий асослари.</i>			
<i>1.1 Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта етиштиришнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>27.12.2013й</i>	
<i>1.2 Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш бўйича илмий ва услубий асослари.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>31.01.2014й</i>	
<i>2.боб Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ҳозирги ҳолати ва тахлили.</i>			
<i>2.1 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигини табиий иқтисодий таъсифи.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>28.02.2014й</i>	
<i>2.2 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасининг ҳолати ва тахлили.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>28.03.2014й</i>	
<i>3. боб Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришнинг иқтисодий самарадорликка таъсири.</i>			
<i>3.1 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришга таъсир этувчи омиллар.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>15.04.2013й</i>	
<i>3.2 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш йўллари.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>30.04.2014й</i>	
<i>Хулоса ва таклифлар.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>15.05.2014й</i>	
<i>Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.</i>	<i>Кат.ўкт. М.Усманов</i>	<i>30.05.2014й</i>	

Топириқ берилган вақти:

« 3 » сентябр 2013 йил.

БМИ рахбари:

кат. ўқт. М.Усманов.

Битирувчи:

О.Усманов.

Мундарижа.

№	Мазмуни	Бетлар
1.	Топиширик	
2.	Кириш	
3.	1 боб. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ривожлантириш ва такоминлаштиришнинг илмий-услубий асослари:	
	1.1 Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта етиштириш агротехникасини ижтимоий-иқтисодий ахамияти.	
	1.2 Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш бўйича илмий ва услубий асослари.	
4.	2.боб Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ҳозирги ҳолати ва тахлили.	
	2.1 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигини табиий иқтисодий таъсири.	
	2.2 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасининг ҳолати ва тахлили.	
5.	3. боб Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришнинг иқтисодий самарадорликка таъсири.	
	3.1 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришга таъсир этувчи омиллар.	
	3.2 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш йўллари.	
6.	Хулоса ва таклифлар.	
7.	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.	

КИРИШ

Мамлакатимиз иқтисодиётинининг турли соҳа ва тармоқларида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохатлар қишлоқ хўжалик тармогида ҳам амалга ошириб келинмоқда. Амалга ошириб келинаётган иқтисодий ислохатларни самараси, йилдан йилга тобора ортиб бормоқда. Мустақилликни дастлабки йилларида халқимиз танлаб олган ривожланиш йўли нақадар тўғри ҳамда пухта асосга эга эканини, энг муҳими, уларнинг негизида фуқораларимизнинг ҳаётий орзу-интилишлари ва манфаатлари ўзининг яққол ифодасини топганини эришган натижалар бўйича кўриб олишимиз мумкин.

Биз ўз олдимизга эзгу мақсад қилиб қўйган келажаги буюк давлатни барпо этишда, ижтимоий- иқтисодий юксалишнинг мурракаб, изчил ва давомли йўлида ҳар бир йил алоҳида поҳона бўлиб хизмат қилаётгани эътиборлидир. Шунинг учун ҳам босиб ўтган йўлимизни атрофлича сарҳисоб қилиб, мамлакатимиз миқёсида эришилган ютуқ ва натижаларни чуқур таҳлил этиш, юксак марраларни қўлга киритиш учун олдимизда турган энг муҳим ва устивор вазифаларни белгилаб олиш ижтимоий-иқтисодий тараққиётимизни янги боскичига кўтаришда ҳал қилувчи ўрин тутати.

Ўзбекистон — аграр индустирлашган республика. Мамлакат иқтисодиётида қишлоқ хўжалигининг ахамияти улкан. Чунки унда республика ички ялпи маҳсулотининг учдан бир қисмига, озиқ-овқат маҳсулотларининг 95-97 фоизига яқин яратилмоқда. Давлат миқёсидаги жами валюта тушумининг яримидан ортиги қишлоқ хўжалик маҳсулотларини экспорт қилиш ҳисобига олинмоқда. Эндиликда қайта ишлаш саноатининг юксалиши, аҳоли сонининг ўсиши, ташки бозор талабини ўзгариши экологик талабларига жавоб берадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотлар етиштириш жараёнлари янада ривожлантирилишини объектив равишда тақозо этмоқда.

Шунинг учун ҳам тармокни ривожлантириш ва самарадорлигини юксалтириш зарур.

Қишлоқ хўжалигида олиб борилаётган иқтисодий ислохатларни бозор иқтисодиёти конунлари талаблари даражасида ривожлантириш учун тармоқда эркин фаолият кўрсатиш имконига эга бўлган турли хилдаги мулк ва мулкчилик шакиллариининг, уларга асосланган тадбиркорлик турлари ва улар ўртасидаги эркин бозор муносабатлариининг назарий, услубий асосларини теранлаштириш, такоминлаштириш, инвестицияларни кўпроқ жалб этиб, фан техника ютуқларини, янги техникаларни, илгор технологияларни ишлаб чиқаришга жорий этиш, чекланган ер ва сув ресурсларидан, доимий ва ўзгарувчан капиталдан ҳамда меҳнат ресурсларидан қисқа ва узок муддатларда тўлиқ ва самарали фойдаланиш йўллариини аниқ белгилаш, барча харажатларни тежаш, меҳнат унимдорлигини юксалтириш, ишчи-хизматчиларни рағбатлантириш тизимини такоминлаштириш негизида фойда суммасини кўпайтириш йўллариини асослаган ҳолда белгилаб олиш мақсадга мувофиқдир. Бу масалаларини илмий ҳамда амалий асосларини яратишда, ривожлантиришда, уларни ишлаб чиқаришга жорий этишда қишлоқ хўжалигининг ўзига хос, ҳалқимизнинг миллий хусусиятларини эътиборга олиш зарур.

Қишлоқ хўжалигида амалга ошириб келинаётган иқтисодий ислохатлар ва уларни йўналишлари негизида давлат устиворлиги яққол кўриниб турибди. Чунки бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиб бориш тамойилларида Давлатни – бош ислохатчи деб белгилаб олинган. Амалга оширилаётган иқтисодий ислохатларнинг йўналишлари, аҳамияти ҳамда мазмунини ёритишда Республика Олий Мажлисида қабул қилинган конунларга, Президент фармонларига, Вазирлар Маҳкамасининг қарорларида айтиб ўтилган.

Қишлоқ хўжалиги – Ўзбекитон ҳалқ хўжалигининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Чунки бу тармоқ аҳолини қишлоқ

хўжалик маҳсулотларига, саноатнинг эса зарурий хомашёга бўлган талабини кондириб келмоқда.

Ҳозирги давирда аҳоли истемол килаётган озиқ-овқат маҳсулотларининг 95-97 фоизига яқини қишлоқ хўжалик тармогида етиштириб келинмоқда.

2013 йили мамлакатимизни ялпи ички маҳсулоти 8,0 фоизга ўсди, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 8,8 фоизга, қишлоқ хўжалиги 6.8 фоизга, чакана савдо айланмаси ҳажми 14.8 фоизга етди. Макроиктисодий барқарорлик ва иқтисодиётнинг мутаносиблиги таъминланди.

Экспорт ҳажми 10.9 фоизга ўсди. Экспорт ҳажмини ичида хомашё бўлмаган тайёр товарларнинг улуши 72 фоиздан зиёдни ташкил этди. Ташқи савдо айланмасидаги ижобий салдога эришилди. Инфляция даражаси 6.8 фоиздан ошмади.

2013-йилда иқтисодиёт соҳасидаги солиқ юки 21.5 фоиздан 20.5 фоизга, жисмоний шахслар учун даромад солиғининг энг кам ставкасининг 9 фоиздан 8 фоизга тушурилди. Давлат бюджетининг даромадлар қисми бўйича профицитга эришилди.

Давлат жами харажатларининг асосий қисми, яъни қарийб 59,3 фоизи ижтимоий соҳа ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш чора-тадбирларини амалга оширишга қаратилди.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида амалга оширилган кенг кўламли изчил ислохотлар натижасида, қисқа даврда вазият бутунлай ўзгарди. Табиат инжиқликларига қарамай, ўтган йили мамлакатимизда деҳқончилик тармоқларида маҳсулот етиштириш миқдори кўпайди.

2013 йилда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 2000 йилга нисбатан 2.3 баробар кўпайди, шундан деҳқончилик маҳсулотлар ишлаб чиқариши 6.4 фоизга (картошка 3.1 маротаба, сабзавот 3.2 маротаба, узум 2 маротаба), ва чорвачилик маҳсулотлар ишлаб чиқариши 7.4 фоизга (гўшт ва сут 2.1 маротаба, тухум 3.4 маротаба) ўсди.

2013 йилда мураккаб оби-ҳаво шароитида қишлоқ хўжалигида ялпи ички маҳсулот 6.8 фоизга ўсди, шу йилли ғалла 7800 минг тоннага, пахта

3360 минг тоннага, сабзаёт маҳсулотлари 8400 минг тоннадан ортиқ етиштирилди. Барча тоифадаги ғалла экин майдонининг ҳар бир гектаридан ўртача 44,2 центнердан ва суғориладиган ерларнинг ҳар гектаридан ўртача 50,7 центнердан ҳосил олишга эришилди.

Ўзбекистон аҳолисининг учдан икки қисми қишлоқларда яшамокда. Жами меҳнат ресурсларининг 40 фоизига яқини қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришида қатнашмокда. Тармокда маҳсулот етиштириш учун 25.8 млн. га қишлоқ хўжалик ерларидан фойдаланилмокда. Бу қишлоқ хўжалигида фойдаланилаётган умумий ер майдонининг 74.6 фоизини ташкил этади.

Маълумки энг унумдор ерлар суғориладиган ерлардир. Уларнинг 95.1 фоизидан қишлоқ хўжалигида фойдаланиб келинмокда.

Қишлоқ хўжалиги ўз фаолият жараёнида минглаб қишлоқ хўжалик техникалари, кимёвий воситалар, ёкилги, озуқа моддалари ва бошқа воситалардан фойдаланиб, шу тармоқларни ривожланишига кўмаклашиб келмокда. Бу ўз навбатида, маҳсулот етиштириш ҳажмини йил сайин кўпайтириш имконини бермокда. Қишлоқ хўжалигида етиштирилаётган истемол маҳсулотлари жон бошига белгиланган тиббиёт меъёрларига нисбатан анча кам. Демак келажакда қишлоқ хўжалигини янада ривожлантириш учун тармоқни модернизациялаштириш, рақобатбардошлигини ошириш ва инвестицияларни киритиш лозим. Бу борада муаян ишлар амалга оширилди. Жумладан, мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида бозор иқтисоди талабларига мос иқтисодий муносабатларни шакиллантирадиган, ҳукукий, ташкилий, иқтисодий ҳамда ижтимоий ислохатлар босқичма-босқич амалга оширилишини таъминлаш имкониятини берадиган тадбирлар ишлаб чиқилиб, исчил амалга оширилмокда. Бу жараён йил сайин кучайтирилиб борилади. Натижада келажакда қишлоқ хўжалигининг юқори суръатларда ривожланиши таъминланади, республика иқтисодиёти юксалади.

Қишлоқ хўжалиги асосий мақсадига эришиши учун турли хилдаги маҳсулотлар етиштирилади, ишлар, хизматлар бажарилади, улар талабини

кондириш мақсадида тақсимланади, сотилади. Юридик субъектлар орасида кечаётган бу жараён эркин бозор муносабатлари асосида амалга оширилади.

Эркин бозор иқтисодийётига асосланган - иқтисодий муносабатлар тизимини яратишда ҳалқимиз ҳамда қишлоқ хўжалигининг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда таъбий, ижтимоий, иқтисодий конунлар, иқтисодий категориялар талабларидан оқилона фойдаланишни тақазо этилади. Демак, қишлоқ хўжалигининг барқарор иқтисодий асосини, такрор ишлаб чиқариш жараёни ривожлантирилишини таъминлайдиган иқтисодий муносабатлар тизимини яратиш ва уларни ҳаётга жорий этишни тақазо этмоқда.

Қишлоқ хўжалигида олиб борилаётган иқтисодий ислохатлар натижасида ерлар ўз эгаларига топширилди, хўжаликлар шакли ўзгартирилди, бозор талабларидан келиб чикан ҳолда хўжалик фаолиятлари ихтисослаштирилди, оптималлаштирилди, суғориладиган ҳар бир гектар ердан унумли фойдаланиш ишлари амалга оширилмоқда.

Давлатимиз тамонидан қишлоқ хўжалигида фермерлик фаолиятини ривожлантириш ва уларни моддий манфаатдорлигини оширишга қаратилган бир қатор амалий тадбирлар, конунлар, қарорлар ва фармонлар қабул қилинмоқда.

Фермер хўжаликларини янада такомиллаштириш, уларни самарадорлигини ошириш, ҳуқуқ ва ваколатларини кенгайтириш, ер-сув ресурсларидан ва яратилган ишлаб чиқариш салоҳиятидан унумли фойдаланиш, қишлоқни жадал ривожлантириш ва ободонлаштириш, аҳоли бандлиги ва фаровонлигини таъминлаш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президенти тамонидан “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2012 йил 22 октябрдаги 4478 сонли фармони қабул қилинган.

Қишлоқ хўжалик корхоналарининг маҳсулот ишлаб чиқаришда амалга ошириб келинаётган агротехник тадбирларни ўз вақтида ва сифатли бажариш, хўжаликнинг иқтисодий ва ишлаб чиқариш қувватига боғлиқдир.

Хўжаликни ишлаб чиқариш куввати бевосита уч унсур йигиндисидан ташкил топади; зарурий асосий воситалар тури ва микдорига, айланма фондлар билан таъминланиш даражасига ва меҳнат ресурслар малакасига. Хўжаликнинг ишлаб чиқариш куввати канчалик кучли бўлса, улар шунчалик иқтисодий жихатдан мустаҳкам, барқарор ривожланган ва бозор иқтисодиёти талабларига чидайдиган рақобатбардош бўладилар. Хўжаликни ишлаб чиқариш куввати ичида ишлаб чиқариш воситалар ёки асосий воситалар юқори салмокни ташкил этади.

Шунинг учун мен Фарғона вилояти Бешариқ туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехикасини такоминлаштиришни иқтисодий самарадорликка таъсири мавзусида битирув малакавий ишимни танлаб олдим.

Битирув малакавий ишим – битирув малакавий ишларини ёзиш бўйича берилган тавсияларга ва хўжалик маълумотларига таъянган ҳолда ёзилган. Битирув малакавий ишимда пахта ишлаб чиқаришда бажариладиган агротехник тадбирларни долзарблиги, эришилган натижалар, йўл қўйилган камчиликлар ва уларни олдини олиш чора-тадбирлари ёритилган.

Битирув малакавий ишимни вазифаси – фермер хўжаликларида пахта ишлаб чиқариш амалга оширилиб келинаётган агротехник тадбирларни иқтисодий самарадорликка таъсири бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш мавзуимни асосий мақсади ҳисобланади.

Битирув малакавий ишимда:

- фермер хўжаликларида пахта ишлаб чиқаришда амалга ошириб келинаётган агротехник тадбирларни ўз вақтида ва сифатли бажаришни такоминлаш хўжаликни иқтисодий самарадорлигига таъсири назарий жиҳатдан асосланди ва унга таъсир этувчи омиллар аниқланди;

- фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқаришда амалга ошириб келинаётган агротехник тадбирлардан самарали фойдаланишнинг иқтисодий самарадорликка таъсири ўрганиб чиқилди ва таҳлил қилинди;

-фермер хўжаликларда пахта етиштириш агротехникасидан самарали фойдаланиш ҳолати қанчалик хўжаликни иқтисодий самарадорлигига таъсир этишлиги ўрганилди;

-фермер хўжалигида пахта етиштириш агротехникасидан самарали фойдаланиш ҳисобига моддий манфаатдорликни ортиши кўрсатиб ўтилди;

-фермер хўжаликларида пахта етиштириш агротехникасидан самарали фойдаланишда моддий техника таъминотини таъсири юзасидан таклифлар ишлаб чиқилди;

-фермер хўжаликларида пахта етиштириш агротехикасини такоминлаштиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини бўйича таклиф ва тавсиялар тайёрланди;

Битирув малакавий ишимни илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

-фермер хўжаликлар томонидан пахта ишлаб чиқариш агротехникасидан самарали фойдаланиш чора-тадбирларни амалга ошириш ҳисобига хўжаликни иқтисодий самарадорлигини яхшилашга таъсири, назарий жиҳатдан асослаб берилди ва унга таъсир этувчи омиллар таъсифланди;

-фермер хўжаликлар томонидан пахта ишлаб чиқариш агротехикасини иқтисодий самарадорликка таъсири бўйича рағбатлантириш ва моддий манфаатдорлигини ошириш юзасидан илмий асосланган таклифлар ишлаб чиқилди;

-фермер хўжаликларда пахта ишлаб чиқариш агротехикасини модернизациялаштириш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, ресурслар билан таъминлаш, таннархни камайтириш механизминини такоминлаштириш бўйича тавсиялар тайёрланди;

-фермер хўжаликларда пахта етиштириш агроехникасини иқтисодий самарадорлигини оширишга давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизминини такомиллаштириш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Битирув малакавий ишимни натижаларини илмий ва амалий аҳамияти:

- мавзу бўйича ишлаб чиқилган таклиф ва тавсиялар хўжаликда пахта етиштириш агротехникасидан кенгрок, тўларок фойдаланиш, маҳсулот миқдори ва сифатини яхшилашга ҳисса қўшганларни моддий манфаатдорлигини ошириш, техника ва технология билан таъминлаш муҳим амалий аҳамият касб этади.

Битирув малакавий ишим кириш, уч бобдан иборат асосий қисм, хулоса ва таклифлар ҳамда фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат.

Битириб малакавий ишимни кириш қисмида танланган мавзунини бозор иқтисодиёти шароитида долзарблиги, ўрганилган даражаси, мақсад ва вазифалари, илмий янгилиги ва олинган натижаларни назарий ва амалий аҳамияти ёритилган.

Битирув малакавий ишимни биринчи боби: Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ривожлантириш ва такоминлаштиришнинг илмий-услубий асосларига бағишланган.

Биринчи бобнинг биринчи қисмида: Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта етиштиришни ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ёритилган.

Биринчи бобнинг иккинчи қисмида: Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш бўйича илмий ва услубий асослари ёритилган.

Битирув малакавий ишимни иккинчи боби: Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ҳозирги ҳолати ва таҳлилига бағишланган.

Иккинчи бобнинг биринчи қисмида: Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигининг табиий иқтисодий тавсифи ёритилган.

Иккинчи бобнинг иккинчи қисмида: Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқаришнинг ҳолати ва таҳлили ёритилган.

Битирув малакавий ишимни учинчи боби: Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришни иқтисодий самарадорликка таъсирига багишланган.

Учинчи бобнинг биринчи қисмида: Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштиришга таъсир этувчи омиллар ёритилган.

Учинчи бобнинг иккинчи қисмида: Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш йўллари.

Битирув малакавий ишимни якунида хулоса ва таклифлар ҳамда фойдаланилган адабиётлар рўйхати келтирилган.

1 боб. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ривожлантириш ва такоминлаштиришнинг илмий-услубий асослари:

1.1. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида пахта етиштириш ижтимоий-иқтисодий аҳамияти.

Глобал иқтисодиётда жиддий муаммолар сақланиб қолаётганига қарамасдан, мамлакатимиз иқтисодиёти барқарор юқори суръатлар билан ривожланишда давом этгани, аҳоли турмуш даражасининг изчил ўсиши ва Ўзбекистоннинг жаҳон бозорларидаги мавқеи янада мустаҳкамланиши таъминланган.

Айни вақтда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохатлар стратегиясининг самарадорлиги, инкروزга қарши курашиш борасида тўпланган тажрибалар нуфузли халқаро молия ва иқтисодий институтлар, жаҳондаги етакчи илмий марказлар томонидан юқори баҳоланаётгани таъкикланди.

Пахтачилик республикамиз деҳқончилик саноати мажмуининг асосий тармоғи бўлиб, мамлакат халқ ҳўжалигининг ижтимоий иқтисодий самарадорлигини оширишда ва тармоқлар ўртасидаги муносабатларни мустаҳкамлашда алоҳида ўрин эгаллайди.

Пахта хомашёси ва уни қайта ишлаш натижасида олинадиган бирламчи ва тайёр маҳсулотлар нафақат мамлакатимизни ички бозорини тўлдиришда, балки уларни экспорт қилиш асосида республика бюджетини чет эл валюталари билан тўлдиришда асосий манба бўлиб ҳисобланади.

Президент И.А.Каримов ўзининг «Ўзбекистон 21 аср бўсағасида» номли асарида пахтачиликни Республика иқтисодиётидаги ўрнига баҳо бериб Шундай ёзади: - «Бугунги кунда Ўзбекистон ташқи бозорда талаб катта бўлган маҳсулот - пахта толасининг асосий ишлаб чиқарувчиси ва етказиб

берувчисидир. Республика пахта толаси ишлаб чиқариш бўйича дунёда бешинчи ва уни экспорт қилиш бўйича иккинчи ўринда туради».

Бутун дунёда ишлаб чиқариладиган тўқимачилик саноати толасининг 51,3 фоизи пахта толасидандир. Колган қисми жун, зиғир толаси, ипак, кимёвий тола ва бошқаларга тўғри келади.

Пахта бебаҳо, универсал ҳом ашё бўлиб, ундан 90 га яқин турли ҳилдаги истъеомол моллари ва техникабоп маҳсулотлар олинади. Бир тонна пахта ҳомашёсидан 320-340 килограмм тола, 560-580 килограмм чигит ишлаб чиқилади. 340 килограмм толадан 3500 метр газмол, 580 килограмм чигитдан эса 112 килограмм ёғ, 10 килограмм совун, 270 килограмм кунжара, 170 килограмм шелуха ва 8 килограмм линт ишлаб чиқилади.

Чигитни қайта ишлаш натижасида олинган шелуха чорва моли учун озука ва техника мақсадлари учун ҳомашё сифатида ишлатилади. Пахтанинг ҳалқ хўжалигида қимматли томони яна шундаки, ундан асалари яхши озиқланади. Бир гектар ердаги ғўза ўсимлигидан асалари 300 килограммгача асал тўплайди.

Пахта тозалаш заводларида дастлабки ишлаш жараёнида чигитдан пахта толаси, (яний унинг узунлиги 20 мм дан ошадиган тола), момик (толасининг узунлиги 20 мм дан қисқа) ва делинт толаси (узунлиги 5 мм дан кам) олинади.

Пахта толаси енгил саноатининг тўқимачилик, трикотаж ва бошқа тармоқларида ишлатилади. Индустриянинг озиқ-овқат, кимё, электротехника, автомобиль саноати каби тармоқлари ҳам пахта тозалаш саноати маҳсулотларидан фойдаланиладилар.

Пахтачиликни корҳоналар иқтисодиётидаги ўрни, унинг чиқиндисиз, кўп турли сердаромад товар маҳсулотлари етиштиришидадир.

Пахта техника экинлари ичида энг кўп фойда берадиган универсал экиндир.

Ўзбекистон Республикасида етиштирилган пахта ҳом-ашёси 20та давлатга экспорт килади.

Ҳозирги вақтда республикадаги йиғирув ва тўқув саноатида фойдаланиладиган хомашёнинг 60%дан ортиғи пахта толасидир. Пахта момигидан ҳам энгил саноатда хомашё сифатида фойдаланилади. Пахта чигитидан ёғ маргарин тайёрлаш учун глицерин, ёғ кислота ва бошқа кўплаб маҳсулотлар ишлаб чиқарилади. Бу маҳсулотлардан аҳоли учун озиқ-овқат, саноат учун хомашё сифатида фойдаланилади. Кунжарадан чорва моллари учун озиқ сифатида фойдаланиб, унинг таркибидаги гостиполдан эса тиббиётда фойдаланилади.

Пахта чигитидан шелуха ҳам олинади. Ғўза баргидан лимон ва олма кислотаси олинади. Бу кислоталардан озиқ-овқат ва тўқимачилик саноатида, медицина ва фототехника соҳаларида фойдаланилади. Ғўзапоядан спирт, қурилиш материаллари ва чорва моллари учун озуқа олиш мумкин.

Дунё миқёсида тўқимачилик толалар ишлаб чиқариш ичида пахта улушига 50 фоиздан кўпроғи тўғри келади. Пахтадан асосан, ип йиғирилади, пахта ва момикнинг бир қисмидан тиббиётда, кийим ва мебель ҳозирлаш учун, ҳар хил буюмлар – прокладкалар, филтрлар ва ҳакозолар учун фойдаланилади.

Чигитдан преслаб ёки экстракция қилиб пахта ёғи олинади. Госипол пигменти (захарли модда) пахта ёғининг ўзига хос компоненти ҳисобланади. Госипол ёғка ранг беради ва сифатини белгилайди. Пахта ёғининг кимёвий таркиби ва хусусияти ғўзанинг навиға, Шунингдек уни ўстирилган шароитларға боғлиқдир. Пахта ёғи озиқ-овқат маҳсулоти сифатида жуда қадирланади, ундан совун пиширада, Шунингдек алиф, лак, эмал ва бошқа хил бўёқлар ишлаб чиқаришда фойдаланилади.

Ҳозирги замон технологияси госиполни ёғдан батомом ажратиб олиш имконини беради. У ва унга ўхшаш бирикмалар кенг қўламли биологик хоссаларға эгадир. Бу бирикмалар иммунитетни сусайиши ҳамда ўзга тўқима организмларнинг битиб кетишни тезлаштириш хусусиятиға эға. Госиполнинг ўзи вирусға қарши актив таъсир кўрсатиш хусусиятиға эға. Госипол ачишға қарши таъсир қилиш хусусиятиға мойил бўлиб унинг баъзи ҳосилалари нефт

махсулотлари, резина буюмлари ва ҳатто озиқ-овқат маҳсулотлари бузилишини олдини олади. Госипол антиполимеризатор сифатида ҳам ишлатилиш мумкин. Госипол смоласининг тузларини ёнғиндан сақловчи коплагичлар сифатида ишлатиш мумкин.

Ѓўза тупидан 100 дан кўпроқ бирикмалар олиш мумкин. Таркибида қарийб 20 ҳил органик кислоталар бўлган ғўза баргларида энг қимматли лимон ва олма кислоталари олса бўлади.

Чорвачиликда ёғ ишлаб чиқариш саноатининг чигит Шулҳаси ва пахта шроти каби жуда майда тўйимли озиқ бўладиган чигитларидан кенг фойдаланилмоқда. Ѓўза шротидан фитин ва озиқ-овқат оксиди ажратилади. Уни нон ёпишда унга қўшиш, бошқа озиқбоп маҳсулотларни бойитиш ўриндоши сифатида фойдаланиш мумкин.

Пахта шўлҳасидан гидролиз саноатида ҳам кенг фойдаланилса бўлади. Унинг 1 тоннасидан 85 литр спирт, 300 килограмм лигнолит (қурилиш плиталари), қарийб 28 килограмм карбон кислотаси, 20 килограмм сирка кислотаси ва бир қатор бошқа моддалар олинади.

Ѓўзапаялар целлюлоза ишлаб чиқариш учун присланган қоғоз ва картон тайёрлаш учун ҳам ашё ҳисобланади. У қурилиш материаллари сифатида ҳам диққатга сазовордир. Ѓўзапаядан ва ёғоч ишлаш чиқитларидан (боғловчи қўшилмаларсиз, иссиқ преслаш методи билан) лигнелуглеводли пластиклар ишлаб чиқарилади. Бундай плитали материаллар оддий усулда тайёрланиши ва арзон тушуши жиҳатидан ажралиб туради. Улардан қурилиш ишларида ҳамда мебел ясашда фойдаланиш мумкин. Бундай материаллар ёғоч-пайраҳали ва бошқа ҳил плиталарнинг ўрнини босади.

Ѓўзапаядан ҳозирги кунда ўтин сифатида фойдаланиб келинмоқда. Аммо ғўзапаяни майдалаш ва уни оксидга боитиш орқали чорвачиликда фойдаланиш мумкин. Моллар озиғига 1 тонна фермертлашган ғўзапая қўшилса молнинг тирик вазнини қўшимча равишда 50-60 килограммга оширишга эришилади.

Ѓўзапаялардан тегишли термик ишловдан кейин нефт олиш мумкин.

Кўсак тозалаш машинасидан ўтказилган пўчокдан диабет касалига чалинганлар учун ксилит-қандсимон мода ишлаб чиқарилади. Пахта тозалаш саноати чиқитларидан жуда кўп миқдорда лиглин олиш мумкин. Лиглин тупроқ унумдорлигини яхшилайдди. Лиглинни амонизациялашган усули ишлаб чиқилган. Пахта толаси ва ғўзапаядан тайёрланган маҳсулотлар Ўзбекистонни халқоро савдосида ҳам катта рол ўйнайдди. Ўзбекистон 20 дан ортиқ хорижий мамлакатларга пахта экспорт қилади.

Пахта етиштириш зарурияти, ғўзадан олинадиган асосий ва қўшимча маҳсулот ҳажми билан, тола чиқиш дарожаси билан, бир бирликни сотиш нархи билан, ундаги моддий манфаотдорлиги билан ўлчанилади. Ҳозирги кунда бир гектар пахта майдонидан ўртача 35 центнердан ҳосил, 700 воғдан ғўзапая ва 150 килограммгача асал олиш мумкин. 2012 йилли 5чи типдаги 1 центнер пахтани 1чи навига қабул қилиш нархи 87662 сўмга, харојати 58032 сўмга, фойда 29630 сўмга ва рентабеллик 33,8 фоизга етмоқда. Бир гектар ҳисобига 3 миллион сўмга яқин даромад ва 1миллион сўмга яқин фойда олиш мумкин.

1.2 Иқтисодий эркинлаштириш шароитида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш бўйича илмий ва услубий асослари.

Бозор муносабатларини ривожлантириш шароитида иқтисодий самарадорлигини оширишнинг асосий омилларидан бири пахтачилик самарадорлигини ошириш бўлиб, бунга ишлаб чиқарилаётган пахта толасининг ташқи ҳамда ички бозорда рақобатбардошлигини оширишдан иборатдир. Шу туфайли пахтани етиштириш агротехникасини ўз вақтида ва сифатли амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади.

Пахта етиштириш агротехникасини иқтисодий аҳамияти - эрта ҳосилга кириши билан; олинадиган асосий ва қўшимча маҳсулот тури ҳамда ҳажми билан; пахта хом-ашёсини сифати билан; меҳнат ва маблағни тежаш имконияти билан ўлчанилади; тола чиқиш даражаси, бир бирлик маҳсулот сотиш баҳоси, пахта етиштиришдаги моддий манфаотдорлиги билан ўлчанилади.

Пахта етиштириш агротехникасини амалга ошириш зарурияти - меҳнат жараёнини ўз вақтида, белгиланган муддатда ва сифатли бажариш имконияти билан; ғўзани тезкор ривожланиб бориши билан; касаллик билан зарарланиш ҳамда хашорат ва зараркунандалар тушуш даражаси билан ўлчанилади.

Ќўза ўсимлиги техник экинлар ичида энг қимматли ҳисобланади. Бу ўсимлик асосан тола учун экилади ва ўстирилади. Умуман, пахта хомашёси ва ғўза ўсимлигининг турли қисмлари халқ хўжалиги учун қимматли хом ашё манбаи ҳисобланади. Пахта толасини ўзига ҳос ҳусусиятидан бири, бу уни бошқа табиий ва сунъий толалардан фаркланишидадир. Шунинг учун ҳам пахта толасидан таёрланадиган маҳсулотлар ҳаво ўтказиш, нам тортиш хусусиятига эга.

Ҳозирги кунда пахтачилик тармоғини замонавийлаштириш зарур. Бунинг учун пахтачилик тармоғида меҳнат маданиятини ошириш, зарурий

миқдорда, юқори кувватга эга бўлган трактор ва тиркалма агрегатларга эга бўлиш, кимёвий воситалардан талаб дароҳасида фойдаланиш, аъзоларни малакасини ошириш зарур. Бу тадбирларни амалга ошириш учун улкан сармоя қўйилмаларини талаб этади. Сармоя билан таъминлаш пахта ҳосилдорлигини ошириш, ялпи ҳосилни етиштириш даражасини сақлаб қолиш ва республиканинг ҳалқаро пахта бозоридаги етакчи ўрнини мустаҳкамлаш учун замин яратади.

Пахтачилик тармоғи Республика учун стратегик тармок ҳисобланиб, у етарли даражада ривожлантирилса, ўсимликчилик, чорвачилик, қишлоқ хўжалиги ва мамлакат иқтисодиёти учун таянч бўлиб хизмат қилади. Бирок, бунинг учун авваламбор, йирик сармоялар ва бевосита хорижий инвестицияларни жалб қилиш зарур.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштириш эса бундай молиявий қўйилмалар учун замин яратади. Қишлоқ хўжалиги ва хусусан, пахтачиликдаги биринчи инвестиция лойиҳаси Жаҳон банкининг пахта лойиҳаси ҳисобланади. Ушбу лойиҳа Республика иқтисодиёти учун ўта муҳимдир.

Лойиҳанинг мақсади пахта ва донга давлат томонидан буюртма беришдан аста-секин воз кечиш, экспорт имкониятларини ошириш ва хорижий инвесторларни жалб қилиш учун қулай муҳит яратиш, пахта толасининг мавжуд бозор нархларини жаҳон нархларига мослаштириш, экин уруғларини тайёрлаш базасини яратиш, ўсимликларни суғориш ва ҳимоялаш соҳасида атроф муҳитни соғломлаштиришга қаратилган янги технологияларни ривожлантириш ва жорий қилишни назарда тутадиган қишлоқ хўжалиги секторида ислохотларни амалга оширишдан иборат.

Пахта толасининг технологик сифат кўрсаткичлари асосан гўза селекцияси ва уруғчилигига, илмий асосланган парваришлаш технологияси агротадбирларига, пахта териш механизмлари ва технологиясига, пахта тозалаш саноатида пахтани қабул қилиш, сақлаш ва унга дастлабки ишлов бериш шарт-шароитларига ўта боғлиқдир.

Пахтачиликнинг асосий вазифаси бу пахта толасини лозим бўлган ҳажмда ва тўқимачилик саноати учун зарур бўлган тип ва саноат навлари бўйича етиштиришдир. Ҳозирги пайтда пахтани қайта ишлаш саноати олдида жаҳон бозорига чиқиш билан боғлиқ улкан истикболлар очилмоқда. Республикамиз мустақилликка эришганидан сўнг пахта толасини сотиш ва тасарруф этиш тартиби тубдан ўзгарди.

Биринчидан, мустақил равишда жаҳон бозорига чиқиш амалага оширилмоқда.

Иккинчидан, жаҳон амалиётида қабул қилинган тасарруф этиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда сотиладиган толанинг сифат кўрсаткичларини баҳолашга янгича ёндошила бошланди.

Пахта толаси ҳозирги кунда валюта тушумининг жиддий манбаларидан биридир. Шунини ҳисобга олиб, Ўзбек пахтаси рақобатбардошлигини ошириш ва жаҳон бозорида муносиб мавқега эга бўлишини таъминлаш учун маълум ишлар амалга оширилмоқда.

Пахта ҳосилининг умумий ҳажмини камайтирмаган ҳолда ҳосилдорликни ошириш ҳисобига чигит экиладиган майдонларни имкон қадар камайтириб бориб, суғориладиган ерларни бошоқли дон, мева-сабзавот, чорва озукаси учун бўшатиб бериш жараёни давом этаяпти. Пахтачилик ривожини кўзланган юқори даражага етказиш учун замонавий юқори қувватга эга бўлган, камров кенгиги кенг бўлган техника ва тиркалма агрегатлардан ҳамда илгор технологиялардан фойдаланиш, шу жумладан, чигитни плёнка остига экиш усули қўллаш, серҳосил ва эртапишар пахта навларини яратиш, кенг каторли автоматизациялашган сеялкалардан фойдаланиш, 90ли кўш-катор схемада экиш, томчилатиб, ёмғирлатиб суғориш, ўғитлаш тизимини ва мутоносиблигини ўзгартириш, ўзгартириш, хашорат ва зараркунандаларга ишлов бериш, хорижий давлатларда экилаётган навларни республикамиз шароитида синаб кўриш юзасидан кенг қўламдаги ишлар шулар жумласидандир.

Меҳнат унумдорлиги ўсишининг объектив имкониятларини амалга оширишда хўжалик ҳисоби механизми асосий ролни бажаради. Бозор иқтисодиёти шароитида меҳнат унумдорлигининг ўсиш суръатлари алоҳида аҳамиятга эгадир.

Биринчидан, одамлар ҳаётининг моддий ва маънавий даражасини ошириш учун иқтисодиётда туб ўзгаришлар юз беради. Бундай мақсадга эришиш учун, авваламбор, меҳнат унумдорлигининг юқори даражада бўлишини таъминлаш зарур.

Иккинчидан, ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтишда жуда кўп моддий-техник муаммоларни ҳал этиш зарур. Бу муаммоларнинг ечимида ижтимоий меҳнат унумдорлигини ўсиши асосий ўринни эгаллайди.

Учинчидан, меҳнат унумдорлигининг юқори даражада ўсиши одамлар учун зарур бўлган бўш вақтни кўпайишига, кўшимча иш жойини ташкил этишга имконият яратиб, маънавий ривожланиш ва яшаш даражасини ўсишига олиб келади.

Республикамизда, пахтанинг эртапишар навлар экиладиган майдонлар ўтган йиллардагига нисбатан икки баробар кенгайтирилди. Бунинг афзаликлари шундаки;

-биринчидан, ҳосил барвақт етилади;

- иккинчидан, пахтадан бўшаган ерга қулай муддатда ғалла экиш мумкин.

Иқтисодий таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, пахта етиштиришдаги агротехник ишларни ташкил этиш ва унга ҳақ тўлаш усуллариини такомиллаштириш, уларни самарадорлигини ошириш, гектарчилик фаолиятни (оилавий, индивидуал ва ижарани) кенг жорий этиш учун энг аввало, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини сифат жиҳатдан янги асосга кўчириш лозим.

Юқоридагилардан келиб чиқан ҳолда пахта етиштириш сифатини ошириш ва йўқатишларни олдини олиш аҳамияти ва зарурияти канчалик улкан эканлигини кўриб олишимиз мумкин. Шундан келиб чиққан ҳолда

пахта етиштириш сифатини ошириш ва йўқатишларни олдини олиш мақсадида қўйдагиларни амалга ошириш зарур;

-ерларнинг тупроқ унимдорлигидан келиб чиқан ҳолда гўза навини таллаб олиш;

-чигитни плёнка остига экишни жорий этиш;

-пахта етиштириш агротехникасига амал қилиш;

-пахта йигим - терим конун қоидаларига амал қилиш;

-хўл пахтани тозалаб ва қуришиб сотишга эътибор бериш;

-пахта хом-ашёсини таъшиш қоидаларга риоя этиш.

Ҳозирги кунда Республика пахтачилик хўжаликлари учун қўйдаги истиқболли навларни экиш тавсия этилган; Султан, Андижон-35, Андижон-36, Бухоро-6, Оққўрғон-2, Хоразим-127, Омад, Оқдарё-6, Термез-31, С-6524, С-2609, Қарши-8, Наманган-77.

Ўзбекистон олимлари тамонидан пахта етиштириш агротехникаси ва унинг аҳамияти ҳақида қўйдаги фикрлар билдирилган:

*Профессор Г Миркаримов. Қишлоқ хўжалигининг интенсивлаштирилиши ва ихтисослаштирилиши мўл-кўл маҳсулот етиштириш учун катта имконият очиб бермоқда, бу ўз навбатида хўжаликлар ва бўлинмаларни йириклашиб боришини тақозо этади.

Йирик қишлоқ хўжалик қорхоналари майда хўжаликларга қараганда ғоят катта авзалликларга эга. Йирик хўжаликларнинг нақадар авзал эканлиги..... томонидан равшан исбот этиб берилган эди. Йирик қишлоқ хўжалик қорхоналари замонавий машина ва қуроллардан, илғор агротехника ютуқларидан кенг фойдаланиб катта-катта майдонларда меҳнат унимдорлигини мисли қўрилмаган даражада юксалтиришга қодирдир” деб ёзиб ўтган. (Г. Миркаримов. Қишлоқ хўжалик қорхоналарида ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва планлаштириш. Дарслик. Т. Ўқитувчи. 1990 й 46 бет).

*География фанлари кандидати А.Рўзиев. “Пахта етиштириш цикли – чигит экиб, ҳосил йигиштириб олгунга қадар бўлган жараёни ўз ичига

олади ва деҳқончилик агротехникасининг қатор система тадбирларидан таркиб топади. Бу цикл ерни текизлаш, ҳайдаш, шўр ювиш ёки яхоб бериш, ерни ва чигитни экишга тайёрлаш, чигит экиш, ягоналаш, ғўза қатор ораларига комплекс ишлов бериш, бегона ўтларга қарши курашиш, ғўзани минерал ва маҳаллий ўғитлар билан озиклантириш, уни меъёрга суғориш, чеканкалаш, дефоляция қилиш каби комплекс тадбирларни ўз ичига олади. Мазкур ишлар алоҳида-алоҳида ишлаб чиқариш операцияларидан ташкил топади ва ҳар бир операциянинг бажарилиши бир-бири билан ҳамбарчас боғлангандир (Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш асослари. Ўқув қўлланма. “Ўқитувчи” Т. 1990 й. 61 бет).

Б.Йўлчиев. “Янгиликлар турли фанлар ўзaro ҳамкорликда ишланганида ҳосил бўлади”, “... зараркунандаларга қарши курашишда ноанъанавий усуллардан фойдаланиш имкониятлари бор. Аввало, ҳар қандай экин униб чиқиши баробарида бакуват бўлса, парсариш даврида ҳам шунга эътибор кучайтирилса, касаллик ҳамда зараркунандаларга чидамли бўлади”, “...Бозор иқтисодиёти ривожланиши бевосита барча соҳалардаги технологияларни янада такоминлаштиришни тақозо этмоқда. Шубҳасиз, қишлоқ хўжалиги ривожига ҳамда ана шундай такомилга эҳтиёж сезмоқда. Фан техника янгиликларини қўллаш ва сўнги технологиялар билан курулантириш асосида жаҳон андозалари талабларига жавоб берадиган эртаки, юқори ва сифатли қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш бугунги кун талабларига айланмоқда.

Маданий экинлар агротехнологиси табиий ресурслардан фойдаланишнинг тежамли усулларини ишлаб чиқиш, маданий ўғитлардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш билан бир қаторда тупроқ унумдорлигини ошириб боровчи турли агротехника усулларини ишлаб чиқиш масаласи долизарблигича қолмоқда.” (“Ғалла ва ғўза парваришида ноанъанавий усуллар” мавзусидаги қўлланма. МЧЖ Андижон нашриёт-матбаа. Андижон. 2012 й 4,8 ва 19 бет).

Х.Х.Комолов “Республикаимизда фаолият юритаётган фермер хўжаликларининг аксарият кисми қишлоқ хўжалик экинларини парваришлаш агротехник чора тадбирларини ўз вақтида сифатли ва самарали ўтказиш учун зарур бўлган барча турдаги техника воситаларига эга эмас. Шу боисдан ҳам, қишлоқ хўжалиги, деҳқончилик ва чорвачилик тармоқлари маҳсулотларини ишлаб чиқариш агротехнологияларга мос келадиган, давомли ишларни сифатли ва меъёрий вегетация муддатларида бажариладиган, ҳосилни йиғиштиришда кам исроф келадиган ва хар жихатдан унумли янги техника-технологиялар билан таъминлаш, мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш асосида модернизациялаш жараёнини жадаллаштириш зарурияти соҳасининг моддий-техника таъминоти тизимини бозор механизми ва таъминотларига мос равишда ривожлантиришни такқозо этади”. (Иқтисод фонлари номзоди илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация авторефератидан. ТДИУ. Талаба янги ахборот технологиялари марказининг “RISO” нусха кўчириш техникасида чоп этилди. Т. 2012 й. 3-бет).

Профессор Ф.Жўраев. “Қишлоқ хўжалигининг асосий тармоқларидан бири деҳқончиликдир. Деҳқончилик тармогини тўғри ташкил қилиш ва мақсадга мувофиқ юритиш корхонада қабул қилинган деҳқончилик тизимига асосланади.

Деҳқончилик тизими дейилганда талаб даражасидаги сифатда, арзон, рақобатга чидамли деҳқончилик маҳсулотлари етиштириш мақсадида ердан тўла фойдаланиш ва тупроқ унумдорлигини оширишга қаратилган, ўзоро боғлиқ ҳамда бир-бирини тўлдирувчи иқтисодий, ташкилий, технологик ва агротехник тадбирий-чоралар йиғиндиси тушунилади.

Деҳқончилик тизимини асосини деҳқончилик технологияси, яъни агротехникаси ташкил қилади. Бу деҳқончилик технологияси, яъни тупроқ унумдорлигини сақлаш ва ошириш соҳасидаги агротехник тадбирларнинг йиғиндисидан иборат бўлиб, парвариш қилинаётган экинлар хусусиятига мувофиқ келиши, уларнинг ўсиши ва ривожланишига кўмаклашиши ҳамда

пиравард натижаларга арзон ва юқори сифатли ҳосил етиштиришни таъминлаш керак. Ҳар хил табиий-иқтисодий ва хўжалик юритиш шароитларига мувофиқ келадиган деҳқончилик тизимлари, ишлаб чиқариш кучлари ривожланишига мос келиши, яъни техник ва химиявий воситалар, экинларга ишлов бериш технологияси ва ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг такоминлашувига қараб доим ўзгариб, янгиланиб келмоқда ва шундай тараққий этиб бораверади.” (“Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни ташкил этиш”. Дарслик. Т. Истиклол. 2004 й).

2.606 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини ҳозирги ҳолати ва тахлили.

2.1 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигини табиий иқтисодий тавсифи.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги собиқ «Яккатут» ширкат хўжалигини қайта ташкил этиш комиссиясининг 2006 йил 15 декабрдаги 123 сонли умумий йиғилишининг баённомаси ҳамда Жамоатчилик Кенгаши томонидан ўтказилган танловининг якуний босқичи тўғрисидаги хулосалари асосида туман ҳокимининг 2006 йил 23 декабрдаги 367-К сонли қарори билан 49.6 гектар билан ҳуқуқий шахс сифатида ташкил топди. 2009 йили Бешарик туман ҳокимлигини «Фермер хўжаликларни кенгайтириш» қарорига асосан массивдаги «Маматкулов Давлатжон» фермер хўжалигини 48 гектари қўшилиган. Натижада «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигини ерлари 2013 йилга келиб 97.6 гектарни ташкил этди. Фермер хўжалигига ер участкалар 49 йил муддатга ижара шаклида фойдаланиш учун берилди.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги Фарғона вилояти Бешарик тумани Бешарик массивини Яккатут кишлоқ фуқаролар йиғини Оқмачит кишлоғида жойлашган. «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги қулай шарт-шароитга эга бўлган, аҳоли пунктига яқин жойлашган, оқава сув билан таъминланган, ўртача тупроқ унумдорлигига эга бўлган, текисликда жойлашган ўртача фермер хўжаликлар қаторига киради.

Хулоса қилиб айтганда, фермер хўжалигининг жойлашган ўрни қулай бўлиб, келажакда бу имкониятлардан самарали фойдаланиш мумкин.

“Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигини об-хаво ва иқлим шарт-шароити келтирилган. Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигини жойлашган ҳудудининг табиий-иқлим шарт-шароити кескин континентал (ўзгарувчан) бўлиб, ёз кунлари иссиқ, қиш кунлари эса совуқдир. Ёз фаслида ҳаво ҳарорати +36 +40 даражагача кўтарилса, қиш фаслида -14 - 15 даражагача пасайиши мумкин. Йиллик ёғин миқдори талаб даражасида бўлмаганлиги сабабли суғориб деҳқончилик қилинади. Хўжаликаги ўртача кунлик ҳарорат 18 градусга ва намлик 22,0 миллиметрга тенг

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги ўзини иқтисодий муносабатларини олиб боришда асосан тумандаги Пахта тозалаш заводи, Дон маҳсулотлари қабул қилиш шохобчаси, туман ОАЖ МТПси, туман Ўзқишлоқхўжаликкимё ташкилоти, туман Пиллакашлик корхонаси, туман Ёнилғи мойлаш материалларини тарқатиш нефтибазаси, Ўсимликларни кимёвий ва биологик ҳимоя қилиш ташкилоти, Сув истеъмолчилари уюшмаси, шу билан биргаликда тумандаги молиявий институтлар бўлмиш банк, молия, солиқ, сугурта ва бошқалар билан олиб бормокда.

Хўжалик Бешарик минерал ўғит тарқатиш базасидан 10 километр, туман Дон қабул қилиш маскандан 10 километр, Пахта тозалаш заводида 9 километр, «Қишлоқхўжаликкимё» ОАЖдан 11 километр, МТП ОАЖ ташкилотидан 9 километр, Ёнилғи мойлаш материалларини тарқатувчи базадан 3 километр, туман Пилла қабул қилувчи шохобчадан 9 километр узоқликда жойлашган.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги туман марказидан 10 километр ва вилоят марказидан 130 километр узоқликда жойлашган. «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги Бешарик-Оқмачит автомобил йўлини 3 километр ичкарида жойлашган.

Хўжаликдан асосий ишлаб чиқариш инфратузилмаларни ўзоқда жойлашганлиги транспорт харажатларини ва техникаларга техник хизмат кўрсатишни ортиб кетишига олиб келмоқда.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги Ғарб томондан «Йўлдашева Назокат» фермер хўжалиги билан, Шарқ томонидан «Шералиев Расулжон келажаги» фермер хўжалиги билан чегарадош.

1-жадвал

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги ижарага олдинган ер участкаларини умумий ҳолати куйдагича.

Номи	Майдон (га)	Номи	Майдон (га)
Сувли хайдаладиган	67.6	Томорқа ерлари	-
Лалми хайдаладиган	-	Ихота дарахтлар	-
Боғлар	-	Сувостидаги ерлар	3.2
Узумзорлар	-	Йўллар, уватлар	2.2
Тутзорлар	1.2	Қурилиш билан банд ерлар	0.4
Пичанзорлар	-	Бошқа ерлар	-
Бўз ерлари	23.0	Мелиоратив қурилиш ҳолатидаги ерлар	-
Ййлов ерлари	-	Қишлоқ хўжалигида фойдаланила диган бошқа ерлар	-

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигига узок муддатга фойдаланиш учун берилган ер участкалари сув билан таъминланган; эскитдан суғориб келинадиган, ўртача маданийлаштирилган, ўртача эрозияга учраган, сизот сувлари 5-6 метр чуқурликда жойлашган, тупроқ банитети 52 баллга тенг бўлган сервитутлари йўқ ерлар таркибидан иборат.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хужалигига 5та контурдан иборат бўлган 97.6 гектар ерни узок муддатга фойдаланиш учун давлат тамонидан ижарага берилган

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги 2008 йил 15 ноябрдаги Бешариқ туман ҳокимлигини № 452 сонли қарори билан қайта ташкил этилган.

2-жадвал

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигини ижарага олган ер участкаларини контурлар бўйича тахсимоти.

Контур тартиб рақами	Умумий ер майдони	Шундан						Бонитет бали
		Экин ери	Тутзор ва ўрмон зор	Арик зовур	Йўл лар	Иморат остида	Бошқа ерлар	
456	20,2	14,5	-	0,7	0,6	0,4	4,0	
457	18,3	12,1	-	0,7	0,4	-	5,1	
458	18,4	13,5	-	0,7	0,4	-	3,8	
459	21,3	14,6	-	0,7	0,4	-	5,6	
460	19,4	12,9	1,2	0,4	0,4	-	4,5	
5та конт	97,7	67,6	1,2	3,2	2,2	0,4	23,0	

Ажратилган ер участкаларни 1,2 гектари тут плантация билан, 3.2 гектари арик ва зовурлар, 2.2 гектари йўллар билан, 0.4 гектари иморат билан, 23.0 гектари бошқа ерлар билан ва 67.6 гектари ёки 69.7 фоизи экин майдони кўринишида фойдаланиб келинган. Хўжаликни экин майдонини 36.5 гектарига пахта экини ва 31.1 гектарига буғдой экини экиб келган.

Хўжаликни ер участкалари 7 та контурдан иборат бўлиб, тупрок унумдорлиги 52 балга тенг.

Хўжаликни экин майдонининг хажми ва контурлар сони, техника воситаларидан, меҳнат ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, ҳамда янги технологияларни жорий этиш имкониятларини яратиб беради. Хўжаликни ер участкаларини ўртача хажми 13.5 гектарни ташкил этди. Ер участкаларини ҳар 50-60 метрда ўқ-ариклар тортилган. Дала узунлиги 300-400 метрни иборат. Ер участкаларни бу жихатлари сугориш карталарига қуйилган талабларга тўла жавоб беради.

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалик ерларида сизот сувлари 5-6 метр чуқурликда жойлашган. Хўжалик тупроклари типик бўз тупроқдан иборат бўлиб, тупроқда 1,6-1,8 фоизгача чиринди ва 0,1-0,2 фоизгача азот борлиги билан ҳарактерланади. Тупроқдаги чиринди миқдори ўртача.

Бешариқ туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигида ер участкасидан фойдаланиш ҳолати ҳам юқори даражада бўлиб йилдан-йилга пахта ва буғдой ҳосилдорлиги ортиб бормоқда.

Экинлардан юқори ҳосил олиш учун минерал ўғитлардан фойдаланиш зарур. Шундан келиб чиқиб, ҳар бир гектар ҳисобига соф ҳолида азотли ўғитни 160-200 кг/га; фосфорли ўғити 170-190 кг/га; калий ўғитни 70-95 кг/га ва органик ўғит солиш меъёри 15-20 тоннани ташкил этади.

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги пахта ва ғалла етиштиришга ихтисослашган. Хўжалик ўз фаолиятини узоқ ва қисқа муддатга олган кредит ҳисобига олиб бормоқда. Қисқа ва узоқ муддатли кредитларни йиллик даромад ҳисобига ёпиб келмоқда. Хўжалик ўртача рентабеллик даражасига эга.

3-жадвал

Бешариқ туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигида маҳсулот етиштиришдан олинган фойла ва ишлаб чиқариш рентабеллигини ўзгариши.

т/р	Йиллар	Пул даромади,	Жами ҳаражат,	Фойда, минг сўм	Рентабеллик, %
-----	--------	------------------	------------------	--------------------	-------------------

		минг сўм	минг сўм		
1	2011	142463	113988	28475	25.0
2	2012	153371	123268	30103	24.4
3	2013	166453	133858	32595	24.4

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги 2013 йилни 2690 минг сўмлик дебиторлик ва 4260 минг сўмлик кредиторлик карзлар билан якунлади.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги 2013 йили жами 133858 минг сўмли харажат сарфлаб, 166453 минг сўмли ялпи маҳсулот ва 32595 минг сўмли фойда олишга ва 24.4 фоизли рентабелликка эришган.

Хўжалик уч йиллик фаолияти ичида олинган даромад 23990 минг сўмга ёки 116.8 фоизга, сарфланган ҳаражат 19870 минг сўмга ёки 117.4 фоизга ва фойда олиш 4120 минг сўмга ёки 114.5 фоизга кўпайган.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигида 2013 йилли жами 38 аъзо бўлиб, Шундан 4 нафари доимий ва 34таси шартнома асосида ишлаётган аъзолар бўлиб, ишлаб чиқариш буйича иш тажрибалари талаб даражасида, лекин уларни касбий тайёргарлиги ва маълумоти тўғрисида бундай хулосага келиш мумкин эмас. Хўжалик аъзолари ичида 11 таси маҳсус ўрта ва 27 таси ўрта маълумотга эга. Хўжалик аъзолардан 10таси эркакларни ва 28таси айёлларни ташкил этади. Хўжалик аъзолари ичида турли касб эгалари мавжуд, ўлар ичида иқтисодчи, бухгалтер, механизатор, чевар, хамшира, тарбиячи ва бир канча бошқа касб эгалари мавжуд. Хўжалик аъзоларини ўртача ёши 30 ёшга тенг.

Хўжаликни доимий ходимларидан ташқари, барчаси 1 йиллик меҳнат шартномасига асосан фаолият кўрсатишиб келмоқда. Фермер хўжалигида фаолият кўрсатиб келаётган ходимларнинг 29 фоизи ўрта махсус маълумотлиларни ва 71 фоизи умумий ўрта маълумотлиларни ташкил этади.

Юқоридаги келтирилган маълумотлар фермер хўжалиги таркибини ҳали талаб даражасидан анча паст эканлигини асослайди. Шунинг учун хўжалик раҳбарияти ишчиларни касбий тайёргарликка ва ишлаб чиқариш тажрибасига эга бўлган ходимлар хиссасини кескин ошириш чоратадбирларини кўриши лозим.

Мавжуд аъзоларни 21 таси пахта етиштиришда, 6 таси буғдой етиштиришда фаолият кўрсатиб келишмоқда. Бундан ташқари хўжаликда 1 та бошлиқ, 1 та бухгалтер, 1та кораул-ошпаз, 1 та тракторчи, 7та сувчи ишлаб келмоқда. Пахта-ғалла етиштиришда фаолият кўрсатиб келувчи аъзоларга экин майдони ажратиб берилган ва улар гектарчи кўринишда ишлаб келмоқда.

Мавсумда механизаторларга ва сувчиларга ҳар ойда 250-230 минг сўмдан, гектарчиларга 200 минг сўмдан иш ҳақи тўлаб борилади. Иш ҳақи нақд пул ва маҳсулот кўринишида тўланади. Бундан ташқари фермер хўжалиги томонидан ишчиларга буғдой сомони, ғўзапоя берилади ва буғдойдан бўшаган майдонларда бирор бир экин экиб олиш учун ер ажратиб берилади.

Фермер хўжалик фаолиятини хўжалик раҳбари орқали бошқариб борилади. Фермер хўжалиги раҳбари Мадаминов Дониёрбек 1965 йилда таваллуд топган, маълумоти ўрта махсус, 1985 йилда Тошкент Бухгалтерия техникумини иқтисодчи таълим йўналишини тамомлаган.

Бешариқ туман ижтимоий таъминот бўлимида иқтисоди, бухгалтерлик ҳамда “Яккатут” ширкат хўжалигида иқтисодчи ва кегинчалик бухгалтерлик лавозимларда ишлаб келган. Мадаминов Дониёрбекни маълумоти ва фаолият жараёнида тўплаган иш тажрибаси фермер хўжалигини бошқаришида кўл келмоқда.

Мадаминов Дониёрбек 2007 йилдан бошлаб Бешариқ туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги бошлиги вазифасини бажариб келмоқда. Жами иш стажи 26 йил бўлиб қишлоқ хўжалигида 19 йилдан буён ишлайди.

Мадаминов Дониёрбек «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигини тендерда иштирок этиб, ғолибликни қўлга киритиш натижасида ташкил этган.

4-жадвал

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигининг аъзолари ва уларнинг таркиби тўғрисида маълумот

т/р	Аъзоларнинг исми ва шарифи	Туғилган йили	Маълу моти	Касби	Иш стажи	Бошлиққа аълокаси
1	Мадаминов Д	1966	м/ўрта	ф/х бош.	26	Ўзи
2	Мадаминова Ў	1968	м/ўрта	хисобчи	24	Тур.ўрт
3	Мадаминов Р	1962	ўрта	кораул	28	Акаси
4	Мадаминов П	1970	м/ўрта	тракторчи	22	Укаси
5	Давиров Р	1971	ўрта	сувчи	21	Маҳ-дош
6	Нематов Г	1971	ўрта	сувчи	21	Маҳ-дош
7	Кимсанов Л	1974	ўрта	сувчи	19	Маҳ-дош
8	Бадалов Ф	1975	ўрта	сувчи	18	Маҳ-дош
9	Валиханов Л	1976	ўрта	сувчи	17	Маҳ-дош
10	Собиров Ж	1977	ўрта	сувчи	16	Маҳ-дош
11	Ахмедов И	1972	ўрта	сувчи	20	Маҳ-дош
12	Латипова Ш	1972	м/ўрта	гектарчи	20	Маҳ-дош
13	Валиева К	1970	ўрта	гектарчи	22	Маҳ-дош
14	Норматова В	1969	м/ўрта	гектарчи	23	Маҳ-дош
15	Фозилова Г	1965	ўрта	гектарчи	27	Маҳ-дош
16	Ганиева О	1974	ўрта	гектарчи	19	Маҳ-дош
17	Парпиева Л	1974	ўрта	гектарчи	19	Маҳ-дош
18	Акрамова И	1976	м/ўрта	гектарчи	17	Маҳ-дош
19	Дадажанова М	1970	м/ўрта	гектарчи	22	Маҳ-дош

20	Кобулова Ш	1966	ўрта	гектарчи	26	Маҳ-дош
21	Даминова Д	1975	ўрта	гектарчи	18	Маҳ-дош
22	Махмудова Л	1975	м/ўрта	гектарчи	18	Маҳ-дош
23	Шерматова Ш	1965	ўрта	гектарчи	27	Маҳ-дош
24	Гуламова З	1974	ўрта	гектарчи	19	Маҳ-дош
25	Зарипова В	1974	ўрта	гектарчи	19	Маҳ-дош
26	Усманова Р	1976	м/ўрта	гектарчи	17	Маҳ-дош
27	Ортикова С	1976	ўрта	гектарчи	17	Маҳ-дош
28	Икратова А	1970	ўрта	гектарчи	22	Маҳ-дош
29	Халилова О	1971	ўрта	гектарчи	21	Маҳ-дош
30	Жамолдинова К	1971	ўрта	гектарчи	21	Маҳ-дош
31	Шокирова А	1973	ўрта	гектарчи	19	Маҳ-дош
32	Ахмедова Л	1976	м/ўрта	гектарчи	17	Маҳ-дош
33	Иминова С	1976	м/ўрта	гектарчи	17	Маҳ-дош
34	Бекмуродова Р	1977	ўрта	гектарчи	16	Маҳ-дош
35	Исмоилова Д	1978	ўрта	гектарчи	15	Маҳ-дош
36	Суванова Д	1978	ўрта	гектарчи	15	Маҳ-дош
37	Толипова Ш	1980	ўрта	гектарчи	12	Маҳ-дош
38	Махкамова Т	1982	ўрта	гектарчи	10	Маҳ-дош

Фермер хужалиги Бешариқ тумандаги Агробанкда ҳисоб рақамини очган булиб, банк ҳ/р 20208000604579085001, МФО 00513, солиқ тўловчининг ИНН 300196570 билан ўзини ҳисоб-китоб операцияларини амалга ошириб келмоқда.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги «Яккатут пахтакор файз» СИУсига аъзо бўлган. «Яккатут пахтакор файиз» СИУси хўжаликни деҳқончилик ишларини олиб боришда Катта Фарғона Канали тизимига қарашли Миришкор сув иншоатидан фойдаланиб экинларга оқава сув билан таъминлаб беради. Айрим ҳолларда хўжалик насослардан ҳам фойдаланиб келади.

Хўжаликда 1 гектар пахта майдони учун 1300 м/куб ва буғдой учун 800 м/куб сув сарфлаган.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги «Фермер хўжаликлар тўғрисида»ги қонунга, туман ҳокимлигининг қарорига, туман ҳокимлиги томонидан тасдиқланган Низомга, Бизнес режага ҳамда туман ҳокимлигининг «Кадастр» бўлими томонидан берилган далолатномага асосан ташкил этилган. Хўжалик фаолияти давлат томонидан чиқарилган қонунларга, қарорларга, фармонларига ва тегишли меъёрий ҳужжатларга асосан амалга ошириб келинмоқда.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигининг Низом фонди 15,1 млн сўмни ташкил қилади. Фермер хўжалиги ўзига қарашли хўжалик иморатлари, ишлаб чиқариш воситалари, экинзорлари, пул маблағлари ва бошқа мулкларини эгаси ҳисобланади. Фермер хўжалигини пул даромади маҳсулот сотиш ва хизмат кўрсатиш, қимматли қоғозлардан олинган дивидент ҳисобига шаклланади.

Олган пул даромаддан ҳаражатларни коплаш, иш ҳақи тўлаш, турли ажратмаларни ажратиш, кредит ва устамаларни тўлаш, янги техника ва технологияларни ҳарид қилишга ишлатади.

Хўжалик ўзини иқтисодий муносабатларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамсининг 4 сентябр 2003 йилдаги «Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида шартномавий муносабатларни такомиллаштиришнинг жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 383-сонли қарорига мувофиқ олиб бормоқда. Ушбу қарорга мувофиқ хўжалик давлат буюртмаси бўйича пахта, ғалла ва пилла сотиш контракция шартномасини тузган.

Бундан ташқари Бешариқ туманининг МТП ОАЖ ташкилоти билан қишлоқ хўжалик ишларини механизация воситалари билан бажариб бериш; «Қишлоқхўжаликкимё» ОАЖ туман шаҳобчаси билан хўжалик экинларини ўғитлашда минерал ўғитларни етказиб бериш; туман нефти базасига қарашли Ёнилғи-мойлаш материалларини тарқатувчи шаҳобча орқали, хўжаликда қишлоқ хўжалик экинларни етиштиришда бажариладиган механизация

ишларини ёнилғи-мойлаш материаллари билан таъминлаш; хўжалик экинларини хашорат ва зарар кунандалардан ҳимоя қилиш бўйича биолобатория билан; экинларга сув етказиб бериш бўйича массивдаги СФУ билан шартномалар имзолади.

«Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги танлов асосида узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи юридик субъект ҳисобланади.

Фермер хўжалиги туман ҳокимлигида рўйхатдан ўтказилган пайтдан бошлаб юридик шахс мақомини олган ва ўз номидан шартномалар тузиш, мулкӣ жавобгарликни ўз зиммасига олган.

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалигини моддий техник базаси ўртача таъминотга эга.

Асосий воситалар деб- ишлаб чиқариш жараёнида кўп марта қатнашиб, ўзининг қийматини маҳсулотга қисман ўтказадиган воситаларга айтилади.

Асосий воситалар таркибига: тракторлар, комбайнлар, қишлоқ хўжалиги машиналари, автомашиналари, бино- иншоотлари, кўп йиллик дарахтзорлар, ишчи ва маҳсулдор ҳайвонлар ва бошқа узоқ муддат фойдаланиладиган воситалар киради.

Бешариқ туманидаги «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги қишлоқ хўжалиги техникалари ва қишлоқ хўжалиги машиналари билан етарлича таъминланмаган.

Асосий воситаларни 12 млн сўми ёки 19.2 фоизи фоизи шийпонни ҳиссасига, 31.0 млн сўми ёки 49.6 фоизи трактор ҳиссасига ва 19.5 млн сўми ёки 29.9 фоизи қишлоқ хўжалик тиркалма воситалар ҳиссасига тўғри келади.

Бир гектар экин майдони ҳисобига 964 минг сўмдан асосий воситалар қиймати тўғри келган, шундан 177 мин сўмлик бинолар қиймати, 458 минг сўмлик тракторлар қиймати ва 442 минг сўмлик тиркалма воситалар қиймати тўғри келмоқда.

Фермер хўжалигида 2005 йилда ТТЗ-80,11 маркали таркторни 31,0 млн сўмга лизингга олган ва хозирги кунга келиб тўлигича тўловини тўлаб бўлди. Бундан ташқари 1 та култиватор ва 1 та сеялкани кредит ва лизинг кўринишда сотиб олган, шу билан биргаликда шийпон, барана, трактор прицеппи ва чизел мосламаси ўз маблағи ҳисобига сотиб олинган.

5-жадвал

Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёрбек фермер хўжалигининг асосий воситалари ҳақида маълумот

т/р	Воситалар тури	Микдор	Маркаси	Сотиб олинган йили	Баланс қиймати, млн. сўм	Сотиб олиш усули
1.	Шийпон	1	Оддий	2004	12.0	Ўз маблағ
2.	Тракторлар	1	ТТЗ-80.11	2005	31.0	Лизинг
3.	Культиватор	1	КРХ-4	2005	4.3	Кредит
4.	Барана	1	БР-3	2008	3.2	Ўз мабл
5.	Сеялка	1	СЭ-5	2009	4.2	Лизинг
6.	Тр. прицеппи	2	2ПТС	2010	6.0	Ўз мабл
7.	Чизел	1	ЧВ-2	2008	1.8	Ўз мабл
	Жами	9	х	х	62.5	Х

Барча техникалар ва қишлоқ хўжалик машиналарнинг техник жиҳатдан созлиги талаб даражасида бўлиб мунтазам техник кўриклардан ўтказилиб турилади.

Хўжаликда асосий воситалар етарли эмас, келгусида хўжалик раҳбари 1та самон присловгич, 1та ўғитловгич ва 1та пурковгич сотиб олмакчи. Бундан ташқари фермер хўжалиги туман МТП билан шартнома тузиб техникалардан фойдаланади. Юқорида келтирилган маълумотлар «Мадаминов Дониёржон Пирматович» фермер хўжалиги тумандаги иқтисодий жиҳатдан ривожланган, йирик ва молиявий ҳолати нисбатан олинганда барқарор бўлган хўжалик эканлигини тўла асослайди.

2.2. Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасининг ҳолати ва таҳлили.

Глобал жаҳон иқтисодиётидаги юз берган муаммолар ҳамда уларнинг дунёдаги кўплаб мамлакатлар қаторида бизнинг мамлакатимиз иқтисодиётига ҳам кўрсатаётган салбий таъсирига қарамасдан, 2013 йилда юқори ва барқарор ўсиш суратларини сақлаб, макроиқтисодий барқарорлик ва мутаносибликни таъминланишга эришилди.

Аграр соҳадаги иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш негизида кишлоқ хўжалик маҳсулотларига бўлган талабни қондириш учун маҳсулот етиштиришни кўпайтириш, сифатини яхшилаш ва маҳсулот етиштириш агротехникасига етарлича этибор берилмоқда.

Маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнини ташкил этишда асосий воситалардан, айланма воситаларда ва инсон меҳнатидан кенг фойдалинади. Ушбу жараённи амалга оширишда асосий воситалардан ва янги технологиялардан фойдаланиш алоҳида аҳамиятга эга. Жараёнидаги агротехник тадбирларни амалга оширишда фойдаланиб келинади. Ишлаб чиқариш воситаларни ҳолати, имконияти, миқдори, қуввати маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмига, муддатига, ишни сифатига ижобий таъсир кўрсатиш мумкин.

Ушбу натижаларга эришишда Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги ҳам ўзига хос ҳисса қўшиб келди.

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибтики охириги уч йилда фермер хўжалигини экин майдони ўзгарган. Уч йил ичида фермер хўжалигини экин майдони 67.6 гектарни ташкил этиб келган

2013 йилли мавжуд экин майдонини 36.5 гектарига пахта ва 31.1 гектарига буғдой экинини экиб келган. 2013 йили хўжаликни пахта экин майдони 54.0 фоизни, буғдой майдони 46.0 фоизни ташкил қилган. Охириги уч йилда хўжаликни жами экин майдони ўзгармаган, аммо пахта экини +6.2 гектарга кўпайган бўлса, буғдой экини -6.2 гектарга камайган, пахта хосилдорлиги +1,3 центнерга кўпайган ёки 104.0 фоизни ташкил этган ва 33.7 центнерга етди, буғдой хосилдорлиги шу давир ичида +2.1 центнерга кўпайган ва 61.4 центнер етган ёки 103.5 фоизни ташкил этган.

-жадвал

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигининг экин майдони ва унинг таркиби.

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлч бир	Аник лаш усули	2011 й.	2012 й.	2013 й	2013 йил 2013 йилга нисбатан	
							+, -	%
1.	Жами экин майдони	га	хўж-дан	67.6	67.6	67.6	-	100.0
2.	Пахта майдони	га	хўж-дан	30.3	35.2	36.5	+6.2	120.5
3	-салмоги	%	3=2/1	44.8	52.1	54.0	+13.2	-
4.	-хосилдорлик	ц/га	4=5/2	32.4	33.1	33.7	+1.3	104.0
5.	-ялпи хосил	ц	5=2*4	982	1165	1230	+248	125.2
6.	Буғдой майдони	га	хўж-дан	37.3	32.4	31.1	-6.2	76.9
7.	-салмоги	%	7=6/1	55.2	47.9	46.0	-9.2	-
8.	-хосилдорлик	ц/га	8=9/6	59.3	60.2	61.4	+2.1	103.5
9.	-ялпи хосил	ц	9=6*8	2212	1950	1909	-303	90.0
10.	Ходимлар сони	нафар	10=11+12+13	38	38	38	-	100.0
11.	Шундан-пахтада	нафар	хўж-дан	20	21	21	+1	105.0
12.	-буғдойда	нафар	хўж-дан	7	6	6	-1	85.7
13.	-бошкада	нафар	хўж-дан	11	11	11	-	100.0
14.	Ер бонитет бали	балл	хўж-дан	52	52	52	-	100.0

Пахта экинида олинган ялпи хосил уч йил ичида +248 центнерга ёки 125.2 фоизга кўпайган, буғдойни ялпи хосили экин майдонини камаиши хисобига 303 центнерга ёки 90.0 фоизга камайган.

Хўжаликни аъзолари уч йил ичида ўзгармаган, аммо пахта экин майдонини кўпаиши ҳисобига пахтачиликда фаолият кўсатиб келувчи аъзолар 1 нафарга кўпайган бўлса, буғдой етиштиришда фаолият кўрсатиб келувчи аъзолар 1 нафарга камайган. Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигининг иқтисодий самарадорлигини кўриб чиқадиган бўлсак кўйдаги маълумотларга эга бўламиз.

-жадвал

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер
хўжалигининг иқтисодий самарадорлиги

т/р	Кўрсаткичлар	ўлч бирл	Аник. усули	2011 й.	2012 й.	2013 й.	2013й. 2011й. нис-н %,
1.	Техник воситалар қиймати	м.сўм	хўж-н	50.5	50.5	50.5	100.0
2.	Жами экин майдони	га	хўж-н	67,6	67,6	67.6	100,0
3.	Жами ходимлар сони	нафар	хўж-н	38	38	38	100.0
4.	Жами и/ч харажати	м.сўм	пах+буғ	113988	123268	133858	117,5
5.	Шундан-иш ҳақи	м.сўм	хўж-н	31162	33891	36356	117,8
6.	Ялпи маҳсулот	м.сўм	хўж-н	142463	153371	166453	116,6
7.	Фойда	м.сўм	6-5	28475	30103	32595	113,2
Бир гектар ҳисобига:							
8.	-техник воситалар қиймати	м.сўм	1/2	747	747	747	100.0
9.	-харажат	м.сўм	4/2	1686	1823	1980	117,2
10	-ялпи маҳсулот	м.сўм	6/2	2107	2269	2462	116,8
11	-фойда	м.сўм	7/2	421	445	482	114.5
Бир ходим ҳисобига:							
12	-техник воситалар қиймати	м.сўм	1/3	1329	1329	1329	100.0
13	-экин майдони	га	2/3	1,78	1,78	1.78	100.0
14	-иш ҳақи	м.сўм	5/3	820	892	957	116,7
15	-ялпи маҳсулот	м.сўм	6/3	3749	4036	4380	116.8
16	-фойда	м.сўм	7/3	749	792	869	116.0
17	Рентабеллик	%	7/4*100	25,0	24,4	24.4	-0,6

Уч йил ичида фермер хўжалигининг экин майдонининг ҳажми, асосий воситаларининг қиймати ва аъзолар сони ўзгармаган, жами ишлаб чиқариш

харажатлари 19870 минг сўмга, шундан иш ҳақи 5194 минг сўмга, ялпи маҳсулот қиймати 23990 минг сўмга ва фойда 4120 минг сўмга кўпайган.

Бир гектар хисобига тўғри келган техник воситалар қиймати 747 минг сўмни ташкил этиб уч йил ичида ўзгармаган, хўжаликни ишлаб чиқариш харажатлари 294 минг сўмга, ялпи маҳсулот қиймати 355 минг сўмга, фойда олиш 61 минг сўмга кўпайган. Уч йил ичида бир ходим хисобига тўғри келган экин майдони ва техник воситалар қиймати ўзгармаган ҳолда қолган бўлса, иш ҳақи 137 минг сўмга, ялпи маҳсулот қиймати 631 минг сўмга ва фойда олиш 120 минг сўмга кўпайганлигини кўриб олишимиз мумкин.

Хўжаликда техник воситалардан фойдаланиш кўрсаткичларини кўриб чиқадиган бўлсак қуйдагиларни кўриб оламиз. Уч йил ичида фондлар билан таъминланиш ва фондлар билан курролланиш ўзгармади. Бу кўрсаткични ўзгармай қолишига бевосита экин майдони ва асосий воситалар қийматини ўзгармаганлиги таъсир кўрсатди.

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибтики охириги уч йилда фермер хўжалигини иқтисодий самарадорлиги маълум даражада яхшиланган. Буни биз самарадорликни яқунловчи кўрсаткичи бўлган рентабеллик даражасидан яққол кўришимиз мумкин. 2013 йилда 2011 йилга нисбатан хўжаликни рентабеллик дарожаи -0,6 дарожага камайган ёки 25.0 фоиздан 24.4 фоизга пастлаган. Хўжаликни эришган рентабеллик дарожаи оптимал даражадан анча паст. Оптимал рентабеллик пахта - ғалла йўналишидаги фермер хўжаликлари учун камида 35-40 фоизни ташкил этиш керак. Рентабелликни ошириш учун маҳсулот миқдорини кўпайтириш, сифатини яхшилаш, маҳсулот таннархни пасайтириш ва даромадларни ошириш хисобига эришиш мумкин. Шундагина фермер хўжалиги ўз даромадлари билан кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришнинг белгиланган суръатларда амалга ошириш имкониятларига эга бўлади.

“Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалиги 2013 йили мавжуд асосий воситалардан самарали фойдаланиш хисобига пахтани етиштириш учун белгиланган агротехник ишларни ўз вақтида бажариб 36.5

гектар пахта экин майдонини ҳар гектаридан 33.7 центнердан ҳосил олиб ялпи ҳосилни 1230 центерга етказди. Юқоридаги ялпи ҳосилни етиштириш учун “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалиги бир неча йилдан бери пахтани «Анд-35» навини экиб келмоқда.

Ушбу навдаги пахтани етиштириш учун ҳар йили агротехник карта тузилиб унга амал қилиб келинмоқда. Хўжалик 36.5 гектар пахта майдонидан мўл-кўл ҳосил олиш учун органик ўғит жамғариш, далага органик ўғит ташиш, органик ўғит солиш, минерал ўғит юклаш, ташиш, солиш, шудгорлаш, дискалаш, чизеллаш, мола босиш, илдиз ўтини териш, уруғлик юклаш, ташиш, экиш, ўқ-ариқ олиш, яганалаш, ола экиш, культивация, чопик, ўташ, зараркунандаларга қарши кимёвий кураш, биологик кураш, куруқ агат олиш, бешамак очиш, суғориш, чеканка, дефоляция, пахта териш, куриштиш, тозалаш, юклаш, ташиш, тушуриш, қарчивалка ва ҳосилни кўриклаш ишлари амалга оширилмоқда.

Юқорида кўрсатиб ўтилган агротехник тадбирлар кўл кучи ёки механизация воситалари ёрдамида бажарилган. Ҳар бир агротехник тадбирларни режалаштиришда ва бажаришда, хўжаликни имкониятлари ва таъбиий омиллар инобатга олган ҳолда бажарилган.

Агротехник тадбирларни ҳар бири бажариш маротабаси кўрсатиб ўтилади. Шунга асосан айрим агротехник тадбирлар қисқа муддат ичида бажарилса, айримлари бир неча маротаба ҳамда ҳархил муддат ичида бажарилмоқда.

Пахта етиштиришда бажариладиган агротехник тадбирлар бир-биридан бажариш миқдори билан, бажариш муддати билан, бажариш усули билан фаркланади. Агротехник жараёнларни механизация воситалар ёрдамида бажариш белгиланган бўлса, бунда қайси техник воситаси билан (маркаси) билан ва унга қайси тиркалма агрегат тиркалиши кўрсатиб ўтилади.

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалиги юқоридаги белгиланган пахта майдонидан юқори ҳосил олиш учун 719 шартли гектар ва 4521 киши-қуни ишларни бажаришга эришилди. Шу билан биргаликда механизация воситалари ёрдамида бажарилган ишла 193

киши-кунини ва қўл кучи ёрдамида бажарилган ишлар 4328 киши куни ташкил этди. Ушбу ишларни бажариш учун жами 11553 минг сўмлик тариф иш ҳақи сарифланди. Шундан механизация ишлари бўйича 1289 минг сўмлик ва қўл кучи бўйича 10264 минг сўмлик тариф иш ҳақи сарифлашга тўри келди.

Пахта етиштириш агротехникаси. 36,5 * 33,7 = 1230 ц;

маро та, кг, %	Иш турлари	Агрегат таркиби		Ул бир	Иш хажми			Ме ъёр	Разряд		Таъриф ставки		Иш кунлар		Иш ҳақи (м.сўм)		Ёнлги сарфи (литр)	
		Трак тор	к/х маши наси		физи к	Эт/га	Жа ми эт/г а		Тр- чи	Кў л куч	Тр- чи	Кўл кучи	Тр- чи	Кўл куч	Тр-га	Кўл куч-га	бир бир ик учун	Жами
10т	Орг ўғит юклаш	ТТЗ-60	Пу-05	т	365	3,85	23	60,0	4	3	6949	5109	6,1	6,1	42,4	31,2	0,6	219
10т	Орг ўғит ташиш	ТТЗ-60	2ПТС	т	365	3,85	-	10,0	2	-	5739	-	36,5	-	209,5	-	2,5	913
10т	РОУга Ор ўғ юкл	ТТЗ-60	ПУ-05	т	365	3,85	16	90,0	4	3	6949	5109	4,1	4,1	28,5	20,9	0,6	219
10т	Орг ўғит юклаш	ТТЗ-60	РОУ-4	т	365	3,85	50	30,0	4	-	6949	-	12,2	-	84,8	-	1,7	620
1,4т	Мин.ўғит ташиш	ТТЗ-60	2ПТС	т	51	3,85	35	12,0	4	3	6949	5109	4,2	4,2	29,2	21,4	2,5	128
1,4т	М/ў НРУга юкл	қўлда	-	т	51	-	-	6,0	-	3	-	5109	-	8,5	-	43,4	-	-
3м	Мин.ўғит сепиш	ТТЗ-60	РТТ-4,2	га	110	3,85	42	10,0	4	-	6949	-	11	-	76,4	-	2,5	275
100%	Шудгорлаш	Т-4А	ПЯ-,35	га	36,5	10,15	75	4,9	6	-	8300	-	7,4	-	61,4	-	26,9	982
100%	Дискалаш	Т-4А	БДТ-3	га	36,5	10,15	24	11,2	4	-	6949	-	3,2	-	22,2	-	8,8	321
100%	Чилеллаш	Т-4А	ЧКУ-4	га	36,5	10,15	23	11,7	5	-	7606	-	3,1	-	23,6	-	10,2	372
100%	Мола босиш	ТТЗ-60	МВ-6	га	36,5	10,15	16	17,0	5	-	7606	-	2,1	-	16,0	-	6,7	244
100%	Илд. ўтлар териш	қўлда	-	га	36,5	-	-	0,8	-	1	-	4843	-	45,6	-	220,8	-	-
60кг	Уруғ юклаш	қўлда	-	т	2,2	-	-	6,0	-	2	-	5340	-	0,4	-	2,1	-	-
60кг	Уруг ташиш	ТТЗ-60	2ПТС	т	2,2	3,85	4	12,0	2	-	5739	-	0,2	-	1,1	-	2,5	5,5
60кг	Сеялкага уруғ юк	қўлда	-	т	2,2	-	-	4,0	-	3	-	5877	-	0,5	-	2,9	-	-
100%	Экиш	ТТЗ-60	СМХ-4	га	36,5	3,85	35	4,0	5	5	7606	7077	9,1	9,1	69,2	64,4	8,4	307
10%	Укарик олиш	ТТЗ-60	КБН	га	3,6	3,85	27	1,2	4	-	6949	-	3	-	20,8	-	2,2	8
10%	Укарик текизлаш	қўлда	-	га	3,6	-	-	1,2	-	4	-	6460	-	3	-	19,4	-	-
100%	Яганалаш	қўлда	-	га	36,5	-	-	0,1	-	3	-	5877	-	365	-	2145,1	-	-
10%	Ола экиш	қўлда	-	га	3,6	-	-	0,5	-	3	-	5877	-	7,2	-	42,3	-	-
7м	Культивация	ТТЗ-60	КРХ-4	га	256	3,85	201	4,9	4	-	6949	-	52,2	-	362,7	-	6,6	1690
2м	Чопик	қўлда	-	га	73	-	-	0,2	-	2	-	5340	-	365	-	1949,1	-	-
1м	Уташ	қўлда	-	га	36,5	-	-	0,2	-	2	-	5340	-	182	-	971,9	-	-
100%	ЗКК хим кураш	ТТЗ-60	ОВХ-28	га	36,5	3,85	8	17,0	6	6	8300	7723	2,1	2,1	17,4	16,2	1,1	40
25%	ЗКК биол кураш	кулда	-	га	9,1	-	-	2,0	-	4	-	5949	-	4,6	-	27,4	-	-
100%	Курук агат олиш	ТТЗ-60	КРХ-4	га	36,5	3,85	20	6,9	4	-	6949	-	5,3	-	36,8	-	5,6	204
7м	Бешемак очиш	қўлда	-	га	256	-	-	1,5	-	4	-	5949	-	171	-	1017,3	-	-

7м	Сугориш	қўлда	-	га	256	-	-	1	-	6	-	7723	-	256	-	1977,1	-	-
100%	Чеканка	қўлда	-	га	36,5	-	-	2	-	4	-	5949	-	18,2	-	108,3	-	-
100%	Дефаляция	ТТЗ-60	ОВХ-28	га	36,5	3,85	8	17,0	6	6	8300	7723	2,1	2,1	17,4	16,2	1,1	40
100%	Пахта териш	қўлда	-	т	123	-	-	50/1кг	-	-	-	150	-	2460	-	21402	-	-
100%	Хул пахта ташиш	ТТЗ-60	2ПТС	т	123	3,85	39	12	2	-	5739	-	10,2	-	58,5	-	5,2	640
100%	Пахта куришиш	қўлда	-	т	123	-	-	2,5	-	2	-	5340	-	49,2	-	262,7	-	-
100%	Пахта юклаш	қўлда	-	т	123	-	-	4	-	2	-	5340	-	30,7	-	163,9	-	-
100%	Пахтани з/п таш	ТТЗ-60	2ПТС	т	123	3,85	51	9,3	2	-	5739	-	13,2	-	75,7	-	5,2	640
100%	З/п пахта тушир	қўлда	-	т	123	-	-	1 т	-	-	-	1000	-	123	-	123,0	-	-
100%	Корчивалка	ТТЗ-60	КВ-4	га	36,5	3,85	22	6,5	3	-	6316	-	5,6	-	35,4	-	3,3	120
240 к	Хосил каравули	қўлда	-	кун	210	-	-	1,0	-	1	-	4843	-	210	-	1017,0	-	-
	Жами	х	х	х	х	х	719	х	х	х	х	Х	193	4328	1289	28714	х	7988

Хўжаликда пахта етиштиришни иқтисодий самарадорлигини кўриб чиқадиган бўлсак қуйидаги маълумотларга эга бўламиз.

Хўжалик 2013 йилли пахта хосилини етиштириш учун жами 83136 минг сўмлик ҳаражат сарфланди. Етиштирган ҳосилни давлатга сотиш натижасида 94276 минг сўмлик ялпи маҳсулот қийматини яратишга ва 11140 минг сўмлик фойда олишга эришди.

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлиги

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	2011 й.	2012 й.	2013 й.	2013 йил 2011 йилга нисбатан %
1	Экин майдони	га	30.3	35.2	36.5	+6.2
2	Хосилдорлик	ц/га	32.4	33.1	33.7	+1.3
3	Ялпи ҳосил	ц	982	1165	1230	+248
4	Жами и/ч ҳаражатлари	м.сўм	60422	73290	83136	+22714
	Шундан – иш ҳақи	м.сўм	21208	26311	30003	+8795
5	Ялпи маҳсулот	м.сўм	67310	82452	94276	+26966
6	Фойда	м.сўм	6888	9162	11140	+4252
7	Ходимлар сони	нафар	20	21	21	+1
8	1ц пахта таннархи	сўм	61530	62910	67590	+6060
9	1ц пахта сотиш баҳоси	сўм	68544	70774	76746	+8202
10	Бир гектар хисобига:					
	-ҳаражат	м.сўм	1994	2082	2278	+284
	-ялпи маҳсулот	м.сўм	2221	2342	2583	+362
	-фойда	м.сўм	227	260	305	+78
11	Бир ходим хисобига:					
	-экин майдони	га	1.52	1.68	1.74	+0.22
	-иш ҳақи	м.сўм	607	726	831	+224
	-ялпи маҳсулот	м.сўм	3365	3926	4489	+1124
	-фойда	м.сўм	344	436	530	+186
12	Рентабеллик	%	11.4	12.5	13.4	+2.0

Уч йил ичида хўжаликни пахта экин майдони 6.2 гектарга, хосилдорлик даражаси 1.3 центнерга ва ялпи ҳосил миқдори 248 центнерга купайган. Хўжаликда пахта етиштириш учун сарфланган ҳаражатлар уч йил

ичида 22714 минг сўмга, иш ҳақи сарфи 8795 минг сўмга, ялпи маҳсулот қиймати 26966 минг сўмга ва фойда олиш 4252 минг сўмга купайган. Шу давр ичида бир центнер пахта таннархи 6060 сўмга, бир центнер пахтани сотиш баҳоси 8202 сўмга кўпайди.

Уч йил ичида бир гектар пахта экин майдони ҳисобига сарфланган харажатлар 284 минг сўмга, олинган ялпи маҳсулот қиймати 362 минг сўмга, олинган фойда 78 минг сўмга кўпайган. Пахта етиштиришда ишловчи бир ходим ҳисобига тўғри келган экин майдони 0.22 гектарга, олинган ялпи маҳсулот қиймати 1124 минг сўмга, сарфланган иш ҳақи харажатлари 224 минг сўмга ва фойда олиш 186 минг кўпайган.

Бу ўз навбатида пахта етиштириш бўйича рентабеллик кўрсаткичини 11.4 фоиздан 13.4 фоизга кўпайишига олиб келди. Лекин, фермер хўжалигида пахта етиштириш бўйича эришилган рентабеллик даражаси хали оптимал даражадан анча паст бўлиб уни камида 30-35 фоизга етказиш лозим.

“Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигинида пахта етиштириш учун сарифланган харажатлар ва уларни таркибини кўриб чикадиган бўлсак куйдагиларни аниклаб оламиз.

-жадвал

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигида пахта етиштириш харажатлари ва уларни таркиби (м сўм)

т/р	Харажат тури	2011 йил		2012 йил		2013 йил	
		Қий-мат	Сал-моги	Қий-мат	Сал-моги	Қий-мат	Сал-моги
1	Мод. харажатлар	28474	47,1	34812	47,5	39656	47,7
	-уруғлик	3927	6.5	4617	6.3	5321	6.4
	-ўғитлар	10272	17,0	12606	17,2	14715	17,7
	-ёнилги	4169	6,9	5203	7,1	5986	7,2
	-иш ва хизматлар	8278	13,7	10334	14,1	12221	14,7
	-бошка мод.хар.	1828	3,0	2052	2,8	1413	1,7
2	Иш ҳақи хар-лари	21208	35,1	26311	35,9	30003	36,1
3	Ижт.ажратмалар	5302	8,8	6578	9,0	7501	9,0
4	Амортизация	2477	4,1	2932	4,0	3242	3.9
5	Бошка харажатлар	2961	4,9	2657	3,6	2734	3,3
	Жами	60422	100	73290	100	83136	100

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики охириги 3 йилда фермер хўжалигида пахта етиштириш бўйича сарифланган жами харажат сарфи ошиб борганлиги билан бир қаторда уларни таркибида ҳам кескин ўзгаришлар рўй бермоқда. Жумладан пахта етиштириш бўйича сарифланган харажатларни салмоги бўйича кўриб чиқадиган бўлсак моддий харажатлар, иш ҳақи тўлаш харажати, амортизация харажатлари, ижтимоий ажратмалар ва бошқа харажатларни кўпайганлигини кўриб олишимиз мумкин. Бу салбий ҳолат бўлиб ҳисобланади.

Сабаби харажатлар таркибига пахта ҳосилдорлигини оширишга ва экин майдонини кўпайиши билан боғлиқ харажатлар киради.

“Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалиги 2013 йили 36,5 гектар пахта экин майдонидан етиштирган 1230 центнерли ялпи ҳосил етиштириш учун жами 83136 минг сўмлик харажат сарфлаган. Шундан моддий харажатлар 53041 минг сўмни, иш ҳақи 17458 минг сўмни, ижтимоий ажратмалар 4074 минг сўмни, асосий воситаларни амортизация ажратмаси 3243 минг сўмни ва бошқа харажатлар 5320 минг сўмни ташкил этган. Моддий харажатлар ичида уруғлик сарфи 5321 минг сўмни, ўғит сарфи 20950 минг сўмни, ёнилғи мойлаш материаллар сарфи 5986 минг сўмни, иш ва хизматлар 19371 минг сўмни ва бошқа моддий харажатлар 1413 минг сўмни ташкил этган. Бир центнер пахта таннари 2013 йили 67590 сўмни ташкил этди.

Бешарик тумани “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигинида пахта етиштириш учун сарифланган харажатлар ичида моддий харажатлар 14432 минг сўмга, иш ҳақи 5313 минг сўмга, ижтимоий ажратмалар 1113 минг сўмга, асосий воситаларни амортизацияси 887 минг сўмга ва бошқа харажатлар 1091 минг сўмга кўпайганлигини кўриб олишимиз мумкин. Моддий харажатлар ичида уруғлик харажати 1394 минг сўмга, ўғит харажати 5965 минг сўмга, иш ва хизматлар 5051 минг сўмга ва

бошка моддий харажатлар 205 минг сўмга кўпайганлигини кўриб олишимиз мумкин.

-жадвал

Бешариқ тумани “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер
хўжалигинида давлатга пахта сотиш кўрсаткичлари.

т/ р	Саноат навнинг синфи	1-нав миқд/сал- моғи	2-нав миқд/сал- моғи	3-нав миқд/сал- моғи	4-нав миқд/сал- моғи	5-нав миқд/са л-моғи
2011 йилда (давлатга 982 ц пахта сотилди), шундан:						
1	1-синфга	923/94	20 /2,0	39/4,0	-	-
2	2-синфга	-	-	-	-	-
3	3-синфга	-	-	-	-	-
	Жами	923/94	20 /2,0	39/4,0	-	-
2012 йилда (давлатга 1165 ц пахта сотилди), шундан:						
1	1-синфга	1107/95,0	58/5,0	-	-	-
2	2-синфга	-	-	-	-	-
3	3-синфга	-	-	-	-	-
	Жами	1107/95,0	58/5,0	-	-	-
2013 йилда (давлатга 1230 ц пахта сотилди), шундан:						
1	1-синфга	1205/98.0	25/2.0	-	-	-
2	2-синфга	-	-	-	-	-
3	3-синфга	-	-	-	-	-
	Жами	1205/98.0	25/2.0	-	-	-

Бешариқ тумани “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигини пахта сотиш кўрсаткичини кўриб чиқадиған бўлсак қуйдагини аниқлаб оламиз.

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибтики охириги 3 йилда фермер хўжалигининг тайёрланган жами пахта хомашёсида биринчи саноат навнинг хиссаси 94.0 фоиздан 98.0 фоизга кўтарилганлигини, иккинчи навнинг хиссаси 2.0 фоиз даражасида қолган, Фермер хўжалигини 2013 йилда етиштирилган пахта хомашёсининг сифати кескин яхшиланганлигини билдиради. Пахта ҳомашёсининг сифатини яхшиланиши уни рақобатбардўшлигини оширишни икки асосий омилнинг бири бўлиб ҳисобланади. Фермер хўжалигида пахта етиштиришнинг иқтисодий самарадорлигини яхшиланиши кўп жихатдан уни сотилаётган пахта хомашёси сифатини яхшиланганлиги билан боғлиқдир. Бу соҳада

хўжаликнинг фойдаланилмаётган имкониятлари мавжуд бўлиб. У пахта хом ашёсини тулалигича биринчи саноат навининг биринчи синфига сотилишини йўлга қўйиш лозим.

-жадвал

Бешариқ тумани “Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалиги билан Бешариқ тумани буйича ўртача пахта етиштиришни солиштирма иқтисодий кўрсаткичлари.

т/р	Кўрсаткичлар	Ўлч бир	Бешариқ тумани	“Мадаминов Дониёрбек Пирматович”ф/х	Фарқи +,-
1.	Экин майдони	га	5210	36,5	X
2.	Хосилдорлик	ц	31,2	33,7	+2,5
3.	Ялпи хосил	ц	162552	1230	X
4.	Харажатлар	м.сўм	11327436	83136	X
	-Иш ҳақи	м. сўм	2038938	17458	X
5.	Ялпи маҳсулот	м.сўм	12335583	94276	X
6.	Фойда	м.сўм	1008147	11140	X
7.	Бир центнер				
	- таннарҳи	сўм	69685	67590	-2095
	- сотиш баҳоси	сўм	75887	76647	+760
8.	Бир гектар хисобига				
	-харажат	м.сўм	2174	2278	+104
	-ялпи маҳсулот	м.сўм	2367	2583	+216
	-фойда	м.сўм	193	305	+112
9.	Рентабеллик	%	8,9	13.4	+4,5

“Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалигида пахта етиштиришни иқтисодий кўрсаткичларини Бешариқ туманидаги ўртача кўрсаткичлари билан таккослаш натижасида хўжаликдаги пахта таннарҳи туман буйича ўртача пахта таннарҳи билан солиштириш натижасида 2095 сўмга камайганлиги ва сотиш баҳоси 760 сўмга ортганлиги аникланди. Шу билан биргаликда бир гектар пахта майдони хисобига сарифланган харажатлар 104 минг сўмга, ялпи маҳсулот 216 минг сўмга, фойда олиш 112 минг сўмга ва рентабеллик 4.5 фоизга кўпайганлигини кўриб олишимиз мумкин.

**3. боб Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер
хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини
такоминлаштиришни иқтисодий самарадорликка таъсири.**

**3.1 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер
хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини
такоминлаштиришга таъсир этувчи омиллар.**

Глобал жаҳон иқтисодиётидаги юз берган муаммолар ҳамда уларнинг дунёдаги кўплаб мамлакатлар қаторида бизнинг мамлакатимиз иқтисодиётига ҳам кўрсатаётган салбий таъсирига қарамасдан, 2013 йилда юқори ва барқарор ўсиш суратларини сақлаб, макроиқтисодий барқарорлик ва мутаносиблик таъминланди.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига янги техника ва технологиялар тез суръатларда тадбиқ этилмоқда. Ушбу янгиликларни ишлаб чиқаришга жорий этишда қишлоқ хўжалиги ва унинг ички тармоги ҳисобланган пахтачилик тармоги ўзига хос ҳисса кўшиб келмоқда.

Ер тўғри ишлов берилса, чигит барвақт униб чиқади, ўсимлик жуда яхши ўсади ва ривожланади.

Экишгача бўлган даврда (кўзги шудгорлаш ва экиш олдида ишлаш даври) ерни ишлашга қўйиладиган асосий талаблар тупроқни юмшатиш, яхшилаб донатор қилиш, экиннинг ўсув даврида зичлашиб қолган ҳайдалма қатламнинг бор бўйича майда тупроқ агрегатларига бўлиб юбориш, бегона ўт уруғи ва қолдиқларини, зарарқунанда ҳамда касаллик кўзгатувчиларни йўқотиш, ёғин-сочин сувини тўплаш ва сақлаш, фойдали микроорганизмлар фаолиятини кучайтиришдан иборатдир.

Ерни ишлаш хўжаликнинг, ҳатто, айрим даланинг тупроқ-иқлим шароитларини ҳисобга олиб қатъий табақалаштирилган ҳолда амалга оширилиши лозим. Шу билан бирга барча агротехник жараёларини сифатли ташкил этиш муҳим аҳамият касб этади.

Пахта ҳосилининг умумий ҳажмини камайтирмаган ҳолда ҳосилдорликни ошириш ҳисобига чигит экиладиган майдонларни имкон қадар камайтириб

бориб, суғориладиган ерларни бошоқли дон, мева-сабзавот, чорва озукиси учун бўшатиб бериш жараёни давом этаяпти.

Пахтачилик ривожини кўзланган юқори даражага етказиш учун замонавий агротехникани кўллашни, шу жумладан чигитни плёнка остига экишни, серҳосил ва эртапишар пахта навларини яратиш, хорижий давлатларда кўлланилаётган агротехникани республикамизда кенг қўлашни тақазо этмокда. Демак пахта етиштириш ва ундан мўл кўл хосил олиш учун пахта етиштириш агротехникаси хал килувчи ахамиятга эга.

Маҳсулот етиштириш агротехникаси (технологияси) – бу маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида кетма-кет бажариб келинаётган ва бир-бирини тўлдириб турувчи меҳнат жараёнлар мажмуйига айтилади. Маҳсулот етиштиришда бажарилаётган меҳнат жараёнлар кўл кучи ёки механизация воситалар ёрдамида бажарилади.

Маҳсулот етиштириш агротехникаси бир-бири билан нақадар меҳнатни бажариш усули, балки бажариш муддати ва такрорланиши (маротабаси) билан ҳам фаркланиш мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг фермер хўжаликлари тамонидан етиштириб келинаётган пахта агротехникасига таъбiiй, иқтисодiiй, техник ва ташкилий ҳамда экологик омиллар ўз таъсирини кўрсатиб келмокда.

Пахта етиштириш агротехникасига таъсир этувчи омиллар.

Таъбiiй омиллар.

-иқлимни совуб ёки

иссиб кетиши;

-сув билан таъминла

ниш даражаси;

-тупрокнинг ҳолати(тошлоқ, кумоқ, арзик...)

-сув ва шамол эроҳзияси;

-сизот сувларни яқин жойланиши.

Иқтисодий омиллар.

- агротехник тадбирларни режалаштириш;
- зарурий хомашё харид қилишда маблағ билан таъминлаш,
- аъзоларни ўз вақтида иш
ҳақи билан таъминлаш,
- агротехник тадбирни долизарб даврида ишчиларни манфаатдорли
гини ошириш.

Техник омиллар.

- зарурий тухника билан таъминлаш,
- ишчи органларни созлаш,
- теъника тезлигига амал қилиш,
- трактор ва агрегатни мутаносибдигини таъминлаш,
- трактор куввати билан қамров кенглигини
мослпш.

Ташкилий омиллар.

- ишчи ва меҳпгизаторларга ўз вақтида зарурий топширикларни бериш;
- агротехик топширикларни
бажариш учун ишчи ва техникани мутаносиблигини таъминлаш;
- агротехик топширикларни
бажарилишини назорат қилиш,.

Экологик омиллар.

- экинларни ўғитлашда, меъёрдан ортиб кетишига йшл кўймаслик;
- химикатлардан фойдаланишда оптимал миқдор ва муддатларини аниклаб
олган холда кўллаш;
- химикатлардан фойдаланишда атроф мухитга таъсирини камайтириш.

Пахта етиштириш агротехникасига таъсир этувчи омиллар.

Пахта ишлаб чиқаришининг иқтисодий самарадорлиги кўп жиҳатдан ўз вақтида ва сифатли бажарилган агротехник тадбирларга боғлиқ. Агротехник тадбирлар зарурий манбалар билан етарли даражада таъминланса ва ўз вақтида ва сифатли бажарилса маҳсулот миқдори ва меҳнат унумдорлиги ортади ҳамда маҳсулот таннарни камаяди, такрор ишлаб чиқариш манбаларининг камайишига олиб келади. Шу билан бир қаторда агротехник тадбирлар «ортиқча» ва сифатли бажарилмаса ўз вақтида ва сифатли бажарилмаса пировард натижада ишлаб чиқариш иқтисодий самарадорлигининг пасайишига олиб келади.

“Мадаминов Дониёрбек Пирматович” фермер хўжалиги пахта етиштириш агротехикасига таъсир эътувчи омилларга етарлича эътибор берилса, хўжаликда меҳнат маданияти, меҳнат унумдорлиги, ишлаб чиқариш ҳажми ва маҳсулот сифати яхшиланади.

3.2 Бешарик туманидаги Мадаминов Дониёржон Пирматович фермер хўжалигида пахта ишлаб чиқариш агротехникасини такоминлаштириш йўллари.

Молиявий-иқтисодий инқрознинг белги-аломатлари ўтган асирнинг сўнгги йилларда ривожланган мамлакатлар иқтисодиётида пайдо бўлган турли номутаносибликлар, хусусан, реал ва молиявий сектор ўртасидаги нисбатнинг кескин бузилиши оқибатида вужудга кела бошлаган эди.

Ҳақиқатдан ҳам, кейинги йилларда жахон иқтисодиётида юзага келган ва бугунги кунда сақланиб қолаётган жиддий муоммалар Ўзбекистон иқтисодиёти учун яна бир синовга айланди. Бу энг аввало мамлакатимиз иқтисодиётига жиддий таҳдид солиб келаётган глобал молиявий- иқтисодий инқирозни олдини олиш бўйича зарурий чора ва тадбирларни қўллашни таказо этмокда.

Фермер хўжаликларни иқтисодий самарадорлигини оширишда, маҳсулот ишлаб чиқариш агротехникаси муҳим рол уйнайди. Фермер хўжаликларининг бир маромда фаолият кўрсатиши учун ерни шудгорлаш, экишга тайёрлаш, экинларга ишлов бериш, етиштирилган ҳосилни ўриб йиғиб олиш ва уни ташиш учун йўк деганда 1та хайдов, 1та чопик ва 1та транспорт тракторлари ва керакли тиркалма агрегатлар бўлиши мақсадга мувофиқ. Чунки қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш агротехникасини амалга оширишда техник воситалар катта ёрдам беришлари мумкин.

Фермер хўжаликларида мавжуд бўлган тракторлар ва тиркалма агрегатлар хўжаликнинг табиий, ишлаб чиқариш шароитларига ва хўжаликни ихтисослашувига мос келиши керак. Факат шундагина мавжуд техника ва тиркалма агрегатлардан йил давомида бир меъёردа фойдаланиш ва уларнинг иш унумдорлигини ошириш мумкин.

Ҳозирги кунда фермер хўжаликлар тамонидан пахта етиштиришда фойдаланиб келинаётган агротехник тадбирларни 60га яқин турлари мавжуд. Пахта етиштириш бўйича белгиланган барча агротехник тадбирларни

хўжалик ўзининг имкониятларидан фойдаланган ҳолда бажаришлари керак. Аммо мавжуд объектив ва субъектив омиллар таъсири натижасида пахта етиштириш тадбирлари хўжалик ҳисобидан ва инфратузилмаларни хизмати ҳисобига бажариб келинмоқда. Пахта етиштириш агротеникасини 60 фоизига якин бўлган ишлар хўжалик ҳисобидан ва қолган 40 фоизи турли ташкилотлар ҳисобидан бажариб келинмоқда.

Бешарик туманидаги “Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги тамонидан пахта етиштириш бўйича бажариладиган агротехник тадбирларни қуйдаги йўллар билан такоминлаштириш мумкин.

1. Қўл қучи ҳисобида бажариладиган ишларни механизация ёрдамида бажариш.
2. Пахта етиштиришдаги механизация ишлар сифатини яхшилаш ҳисобига агротехник тадбирларни бажариш маротабасини камайтириш.
3. Пахта етиштиришдаги айрим агротехник тадбирларни биргаликда бажариш.

“Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги тамонидан пахта етиштириш бўйича бажариладиган агротехник тадбирларни механизация ёрдамида бажарилса;

-агротехник тадбирни бажариш муддати қисқаради;

-механизациялашган даражаси ортади;

-меҳнат маданияти яхшиланади;

- иш ҳақи харажати тежалади.

“Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги тамонидан пахта етиштиришдаги механизация ишлар сифатини яхшилаш ҳисобига келгусида бажариладиган ишларни бажариш анча осонлашади (1чи культивацияни 1чи тезликда, созланган ҳолда бажарилса, келгусида механизация ишларни бажариш ҳамда сув қўйиш ишлари анча сифатли бариши мумкин.

“Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалиги тамонидан пахта етиштиришдаги айрим агротехник тадбирлар биргаликда бажарилса (ёқишни ўғит солиш билан, ўғитлашни сув қўйиш билан; культивацияни ўғитлаш билан, культивацияни қурук ағат олиш билан, яғаналашни чопик

билан, чопикни ўташ билан) хисобига, агротехник тадбирлар сонини камайтириш, сифатини яхшилаш, иш ҳакини тежаш имконига эга бўлади.

Фермер хўжаликларининг бундан буён барқарор суъратлари билан ривожланиб боришига шарт-шароитлар яратиш учун республика миқёсида уларни техник воситалари билан таъминлаш борасида йирик тадбирларни амалга ошириш лозим бўлади. Бунда энг аввало республиканинг ички имкониятларига таянган ҳолда, юқори қувватга эга бўлган тракторлар ва тиркалма машиналарни кўпайтириш долзарб масалага айланмоқда.

Фермер хўжалиги тамонидан пахта етиштиришда фойдаланиладиган техника ва агрегатларни кўпайтириш хисобига агротехник тадбирларни ўз вақтида бажариш, сифатини ошириш, ишни бажариш учун сарифланадиган вақтни тежаш, иш ҳақи харажатини камайтириш имконига эга бўлади.

Хўжаликни зарурий воситалар билан таъминлашда Давлатимиз тамонидан ишлаб чиқарилган маҳсус тизим амал қилмоқда. Бу тизимда нечта турдаги воситалар ишлаб чиқариш лозимлиги, нечтаси синовда ва канчаси хориждан олиб келиш кераклиги белгиланган.

Қишлоқ хўжалигида фойдаланиб келувчи техника ва тиркалма агрегатларни харид нархлари йилдан – йилга ортиб бормоқда. Хўжаликларни молиявий кийинчилик даврида зарурий техникалар билан таъминлаш имконини берувчи истиқболли йўналишлардан бири бу лизингдан фойдаланишдир.

Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 14 апрелдаги “Лизинг тўғрисида” ги қонунга мувофиқ: “Лизинг - ижара муносабатларини алоҳида бир тури бўлиб, у бир тараф иккинчи тарафнинг топшириғига биноан учинчи тарафдан ҳақ эвазига эгалик қилиш ва фойдаланиш учун лизинг шартномасида белгиланган шартларда бериб қўйиш мақсадида мол-мулкни олади”.

Лизинг кўринишда техникадан фойдаланиш ўзига хос авзалликларга эга.

Фермер хўжаликлар орасида техникадан “Лизинг” кўринишида фойдаланиш бўйича етарли тажрибалар тўплангани йўқ. Аммо, фермер

хўжаликларнинг ривожланиб бориши билан яқин келажакда улар орасидаги ҳамкорлик алоқалари кучайиб бориши кутилади. Шунинг учун ҳисобга оладиган бўлсак, фермер хўжаликларининг техника воситаларига бўладиган талабларини қондиришда бундай ҳамкорлик энг истиқболли йўналишлардан бири бўлиши мумкин.

Кейинги йилларда фермер хўжаликларининг асосий воситалар билан ўз вақтида таъминлашга энг кўп тўсиқ муаммоларидан бири бунинг учун зарур бўлган маблағларнинг етишмаслигидир.

Давлат эҳтиёжлари учун пахта ва дон етиштириб келатган фермер хўжаликлари, етиштириладиган ҳосилни 50 фоиз қиймати доирасида, махсус жамғармадан қарз аванс олишлари мумкин. Бунинг ижодий томони шундаки, фермер хўжаликлари маҳсулот етиштириш учун зарур бўладиган маблағларни юқори фоиз ставкаларида тижорат банкларида қарзга олишга мажбур бўлмайди.

Ўзбекистон Республикасида 2002 йилдан бошлаб давлат эҳтиёжлари учун харид қилинадиган маҳсулотларга транш орқали бўнак бериш тартиби бекор қилиниб “Давлат эҳтиёжлари учун харид этиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан ҳисоб-китоб қилиш жамғармаси” маблағлари ҳисобидан тижорат банклари қисқа муддатли имтиёзли кредит бериш тартиби жорий этилди.

Бунда кредитлар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши давомийлиги муддатида, тегишли маҳсулотлар учун давлат тамонидан якуний ҳисоб китоблар амалга оширилгунга қадар, аммо 18 ойдан ортиқ бўлмаган муддат билан давлат эҳтиёжлари учун харид этиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари қийматининг 50 фоизи миқдорида берилади. Кредит ҳисобидан хомашё сотиб олиш ва хизмат тўловларини амалга оширишга рухсат берилган (...ёнилги мойлаш материалларини сотиб олиш, бажарилган механизация иш-хизматлари учун ҳисоб китоб қилиш, зарурий техник ва эҳтиёт қисмлар билан таъминлаш хизматлари учун....).

Фермер хўжаликларининг асосий воситалар билан таъминлаш ва улардан самарали фойдаланиш йўллари куйдагилардан иборат бўлиш мумкин;

-моддий-техника ресурсларини молиялаштиришнинг замонавий бозор иқтисодиётига мос келувчи турли шакллари (лизинг, факторинг, вексел, товар кредити, фьючерс, овердрафт, ва бошқа) вужудга келтириш ва улардан самарали фойдаланиш;

-моддий техника ресурслар баҳоларини давлат тамонидан тартибга солиш;

-фермерларнинг қишлоқ хўжалик техникалари ва машиналаридан ҳамкорликда (кооперация асосида) фойдаланиши;

-асосий воситалардан оқилона, самарали фойдаланиш, чикимсиз ва ресурс тежовчи технологиялардан фойдаланиш;

-ишлаб чиқаришни тўлиқ бандлик ва тўлиқ ҳажимли ишлаб чиқариш тамойиллари асосида ташкил этиш;

-ишлаб чиқаришга интенсив технологиялар тизимини жорий этиш.

Пахта етиштириш агротехникасини такоминлашиб боришига, пахтачиликда қўлланилаётган янги технологияларни куллаш ижобий таъсир кўрсатишлари мумкин.

Хозирги кунда пахтачиликда чигитни плёнка остига экиш, гўзани ўғитлаш ва гўза касалликларига ҳамда хашаратларга қарши курашиш тизимини такоминлашиб бормоқда. Бу ўз навбатида агротехник тадбирларни такоминлашиб боришига олиб келади.

Хулоса ва таклифлар.

Бозор иқтисодиётига ўтиш даврида давлатимизда эришилган ютуқлар иқтисодиётни ривожланишига олиб келмоқда. Иқтисодиётни ривожлантириш учун соҳасидаги мавжуд муаммоларни ҳар томонлама таҳлил этиб боришни таказо этмоқда. Мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш учун устивор йўналишлар ва дастурий вазифалар қабул қилинган. Ҳукумат, вазирликлар устивор тармоқларни аниқлаш, табиий хом ашё ресурсларидан янада тўлиқроқ фойдаланиш, саноат ва қишлоқ хўжалигидаги ишлаб чиқаришни, айниқса, қайта ишлаш тармоқларни, хизмат соҳаларни, инфратузилмаларни жадал ва мутаносиб ривожлантириш бўйича зарурий чора-тадбирлар ишлаб чиқилди.

Бозор иқтисодиёти даврида қишлоқ хўжалик маҳсулотлар ишлаб чиқаришни модернизациялаштириш, девирсификациялаштириш ҳамда ракобатбардошлигини ошириш зарур.

Ушбу вазифаларни ҳал этиш учун маҳсулот ишлаб чиқариш агротехникаси ва уни тақоминлашиб бориш даражасига боғлиқ.

Айниқса пахта етиштириш агротехникасини тақоминлаштириш ҳисобига пахта етиштиришни иқтисодий самарадорлигини ошириш мумкин.

Пахта етиштириш агротехникасини тақоминлаштириш ва ишлаб чиқаришининг иқтисодий самарадорлигини ошириш кўп жиҳатдан уларнинг ишлаб чиқариш воситалари билан таъминланганлигига боғлиқ. Ишлаб чиқариш воситалар билан етарли даражада таъминланмаслик маҳсулот миқдори ва меҳнат унумдорлигининг секин ўсишига ҳамда маҳсулот таннархининг ошишига, такрор ишлаб чиқариш манбаларининг камайишига олиб келади. Шу билан бир қаторда асосий воситаларнинг «ортиқчалиги» ва тўғри фойдаланмаслик, пировард натижада ишлаб чиқаришни иқтисодий самарадорлигининг пасайишига олиб келади.

Пахта етиштириш агротехникасини тақоминлаштириш учун қуйдагиларга эътибор бериш керак.

- 1.Талаб даражасида асосий воситаларга эга бўлиш учун молиялаштиришни лизинг ва кредит усулларида кенг фойдаланишга.
- 2.Агротехник тадбирларни белгилашда табиий, шарт-шароитларни инобатга олишга.
- 3.Пахта ишлаб чиқариш агротехникаси бўйича яратилган янги технологияларни жорий этиш.
- 4.Пахтачилик агротехникасини амалга оширишда техникалардан ҳамкорликда фойдаланиш.
5. Хўжаликни ихтисосланишидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқариш воситаларни харид қилиш.
6. Асосий воситаларни харид қилишда воситаларни қувватига, имкониятига, ёнилғи сарфига, хизмат муддатига, қўлланиб келинаётган технологияга эътибор қилиш керак.

Мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида қишлоқ хўжалигини барқарор ривожланиши кўп жиҳатдан фермер хўжаликлар тамонидан бажарилаётган агротехник тадбирларга боғлиқ. Агротехник тадбирлар қишлоқ хўжалигини механизация даражасини оширишга, қўл кучи талабини камайтиришга, иш ҳақи харажатларни пасайтиришга, белгиланган агротехник ишларни ўз вақтида бажаришга, катта майдонларда ишни бажаришга, экинларни тез ривожланишига, экинларга тушадиган ҳашоратларни ва қасаллиқларни тезкор бартараф этиш имконини беради. Шу билан биргаликда агротехник тадбирларни бажариш имкониятлари чекланган, вақтинчалик молиявий қийинчиликларни сезиб келаётган фермер хўжаликлар Мавсулияти Чекланган Мукобил Машина трактор паркларни воситасидан ёки туманнинг Очик акциядорлик жамияти бўлган Машина трактор паркларини техникасидан фойдаланган ҳолда ишларни ташкил этиб келишлари керак. Бундан ташқари кўшни фермер хўжаликларни техникаларидан фойдаланиб ўзини механизациялашмаган ишларини бажариб олишлари мумкин.

“Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигида юкорида келтирилган омилларга етарлича эътибор берса агротехник тадбирларни ўз вақтида ва сифатли бажариш ҳамда хўжаликни иқтисодий самарадорлигини оширишга эришилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Т. Ўзбекистон-1992 йил.
2. Ўзбекистон Республикасининг хўжалик юритувчи субъектларнинг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисидаги қонуни. Тошкент. Ўзбекистон-1998 й.
3. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси. Ўзбекистон Республикасида тадбиркорлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари. 1-китоб. Т. 1999 й.
4. Ўзбекистон Республикасининг фермер хўжалиги тўғрисидаги қонуни. (2004 йил 26 августдаги янги нашри) Т. 2004 йил.
5. Ўзбекистон Республикасининг давлат Ер кадастри тўғрисидаги қонуни. Ўзбекистон Республикасида тадбиркорлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари. 3-китоб. Тошкент. 1999 й.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 24 мартдаги ПФ– 3226 сонли Фармони “Қишлоқда ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида”. Халқ сўзи 2003 йил 25 март.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 28 декабрдаги «Иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарининг қўллаб-қувватлаш, уларни барқарор ишлашнинг таъминлаш ва экспорт салоҳиятини ошириш чора-тадбирлари дастури тўғрисида»ги ФП-4058 сонли Фармойиши. Халқ сўзи 2008 йил 29 декабр
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 22 октябрдаги «Фермер хўжаликлари тасарруфидаги ер участкалари майдонларини янада мақбуллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ-3782 сонли Фармойиши. Халқ сўзи 2009 йил 23 ноябр.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 4 майдаги “Тадбиркорлик субъектларини текширишларни янада қисқартириш ва улар фаолиятини назорат қилишни ташкил этиш тизимини

такомиллаштириш борасидаги кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4296-сонли Фармони. // Халқ сўзи, 2011 йил 5 май.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 29 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1455-сонли Қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 22 октябрдаги “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ 4478-сонли Фармони. Халқ сўзи. 23.10.2012 й
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли Қарори.
13. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.
14. И.А.Каримов. «Мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилашни изчил давом эттириш – давр талаби». Халқ сўзи 13.02.2009 йил.
15. И.А.Каримов. «Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқоролик жамиятини барпо этиш-устивор йўналишдир». Халқ сўзи 28.01.2010 й.
16. И.А.Каримов. «Асосий вазифамиз–Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир». Халқ сўзи 30.01.2010 й.
17. И.А.Каримов. БМТ саммитининг минг йиллик ривожланиш мақсадларига бағишланган ялпи мажлисидаги нутқи Халқ сўзи 21.09.2010 й.
18. И.А.Каримов. «Мамлакатимизда демократик ислохатларни янада чуқурлаштириш ва фуқоролик жамиятини ривожлантириш концепсияси». Халқ сўзи 13.11.2010 й.

19. И.А.Каримов. «Барча режа ва дастурларимиз ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади» мавзусидаги маърузаси. Халқ сўзи. 22.01.2011 йил.
20. И.А.Каримов. «2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади» Халқ сўзи. 20.01.2012 й
21. И.А.Каримов. 2014 йил Юқори ўсиш сурратлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оқлаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш. Халқ сўзи. 19.01.2014 й.
22. И.А.Каримов. «Дехқончилик тараққиёти фаровонлик манбаи». Тошкент. Ўзбекистон 1991 йил
23. И.А.Каримов «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тарққиёт йўли» Т.Ўзбекистон 1992 йил
24. И.А.Каримов. «Ўзбекистон-бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли». Тошкент. Ўзбекистон. 1993 йил 269 б.
25. И.А.Каримов «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тарққиёт йўли» Т.Ўзбекистон 1992 йил
- 26.И.А.Каримов «Иқтисодий ислоҳат маъсулиятли босқич» Т.Ўзбекистон 2003 йил
- 27.И.А.Каримов. «Ўзбекистон иқтисодий ислоҳатларни чуқурлаштириш йўлида». Тошкент 1995 йил.
- 28.И.А.Каримов. «Ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз»Т.Ўзбекистон 1996 йил
- 29.И.А.Каримов «Ўзбекистон миллий истиқлол, иқтисод сиёсат-мафкура» Т.Ўзбекистон 1996 йил
- 30.И.А.Каримов. «Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари». Тошкент. Ўзбекистон.Тошкент – 2000 й.
- 31.И.А.Каримов. «Истиқлол йўли: муаммолар ва режалар» Т.Ўзбекистон 1996 йил.

- 32.Каримов И.А. «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари» Тошкент «Ўзбекистон» 2009 йил.
- 33.Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2009 й.
- 34.Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги. Фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаларини беришда танлов қолибини аниқлаш тартиби тўғрисида Низом. Тошкент. 2005 йил.
- 35.Олимжонов О., Фармонов Т ва бошқалар. «Фермерлик фаолиятининг ҳуқуқий ва молиявий асослари». Т., Университет 2005 йил.
- 36.А.Абдуллаев ва бошқалар. «Фермер хўжаликларини ривожлантириш истиқболлари». Республика илмий-амалий анжуманининг мақолалар тўплами. АҚХИ. Андижон 2007 йил
- 37.Ж.Хайдаров. Фермер хўжаликларида маҳсулот етиштириш тизимини такомиллаштириш. Агроилм журнали. 2010 й. 3-сон
38. Н.С.Хушматов ва бошқалар. Фермер хўжалигида ишлаб чиқаришни бизнес бошқариш ва фаолият юритишнинг иқтисодий асослари. Тошкент-2010 й.
39. М.Н.Махмудов, З.А.Жумаев, С.А.Сатторов. И.А.Каримовнинг 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма.Тошкент– 2012 йил
40. А.Бабаджанов. Қишлоқ хўжалигида инновацион лойихаларни жорий қилишнинг ноанъанавий усуллари. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. №6 12 йил.
- 41.Қ. Бўстонов. Қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва инновацион ривожланишнинг маҳсулот рақобатбардошлигига таъсири. Агроилм. 1(21) сон, 2012 йил.
- 42.Х.Х.Комолов «Фермер хўжаликларини техника воситалари билан таъминлаш самарадорлигини ошириш йўллари» иқтисод фанлари

номзоди илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация
автореферати. Тошкент-2012 йил

- 43.3.Ю.Хошимов «Фермер хўжаликларининг муаммолари ва
ривожлантириш истиқболлари. Т. 2004 йил.
44. А.Собиров Ўзбекистон Республикасига хорижлик инвесторларни
жалб қилиш шакллари. /Иқтисодиёт ва таълим, 2011 й., 5-сон.
45. Ғ.Дўстмуродов. Аграр соҳада тадбиркорлик самарадорлигини
ошириш. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. №6. 2012 йил.
46. А.Бабаджанов. Қишлоқ хўжалигида инновацион лойиҳаларни жорий
қилишнинг ноанъанавий усуллари. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги
журнали. №6 .2012 йил.
- 47.Қ. Бўстонов. Қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва инновацион
ривожланишнинг маҳсулот рақобатбардошлигига таъсири. Агроилм.
1(21) сон, 2012 йил.
48. Б.Қўшақов. Фермерлик-мустақиллик берган неъмат. Агробизнес
журнали. 7-сон, 2012 й.
- 49.А.Абдуллаев, О.Шерматов, Б.Рахмонова. Ўзбекистон иқтисодиётини
барқарор ривожлантиришда кичик бизнес хусусий тадбиркорликни
тутган ўрни ва аҳамияти Андижон машинасозлик институтидаги
конференция материаллари.2013 й
50. А.Абдуллаев, О.Шерматов, Б.Рахмонова. Ўзбекистон фермерлари
кенгашини ташкил этилиши аграр ислохатларни чуқурлаштиришнинг
янги босқичидир Андижон машинасозлик институтидаги
конференция материаллари. .2013 й
51. А.Абдуллаев, О.Шерматов. Қишлоқ хўжалигини модернизациялаш
шароитида фермер хўжалиги маҳсулоти рақобатбардошлигини
ошириш омиллари. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида
қишлоқ хўжалигини модернизация қилишнинг асосий йўналишлари.
Ўзбекистон бозор ислохотлари илмий тадқиқот институти. 2013 й

52. Ф.Муминова Иктисодиётни модернизациялаш жароёнида ишлаб чиқариш ва хизмат курсатиш соҳаларидаги нисбатнинг узгариши. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. №2. 2013 йил.
53. Мирзаев.К. Агросервис хизматлар бозори. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. №3. 2013 йил
54. Фармонов Ж. Фермер хўжаликларини барқорор ривожлантиришнинг янги имкониятлари. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. №4.2013 йил.
- 55.Андижон вилояти қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси ҳамда фермер хўжаликлари уюшмасини 2008-2012 йиллардаги йиллик ҳисоботлари ҳамда бошқа маълумотлари.
- 56.“Мадаминов Дониёржон Пирматович” фермер хўжалигини 2011-2013 йилларини бошланғич бухгалтерия маълумотлари, ҳисоботлари ва Бизнес-режаси.